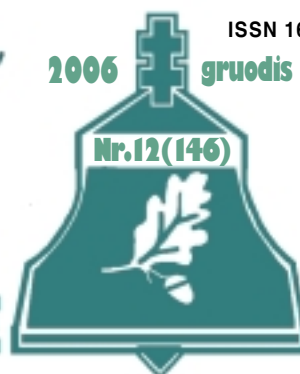




„Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi!“

VARPAS

LIETUVOS LAISVĖS KOVOTOJŲ SĄJUNGOS LEIDINYS



ISSN 1648-0244



Lietuvės tautodailės faksimilinė medžio gravūra. 18 dail. Antano R. Šakalio rinkinio

SVEIKINAME SU ŠV. KALĖDOM

Sveikiname

Visiems skaitytojams ir skaitytojoms, krašto apsaugą remiančių visuomeninių organizacijų nariams, Krašto apsaugos ministerijos vadovams ir darbuotojams, Lietuvos kariuomenės vadams, karininkams ir kariams, buvusiems partizanams ir rezistentams šviesių šv. Kalėdų ir sėkmingų ateinančių 2007-ųjų metų, vaisingo darbo Tėvynės Lietuvos labai linki jūsų "Varpas"

Kariuomenės dieniai

Naujųjų laikų Lietuvos kariuomenė gimė du kartus. Abu kartus - iš likiminės reikmės būti ar nebūti Lietuvos valstybei, ir su ta pačia savanorių tarnybos tėvynei idėja. Tai įvyko 1918-1919m. ir dar sykį 1990-1991 m. sandūroje. Pirmuoju atveju kariuomenė iš karto stojo į kovas Nepriklausomybės karo frontuose. Antruoju - reikėjo rasti, būti ir liudyti, kad Lietuva ne bėgė, kad ji ginsis. Laikas buvo ir politiškai sudėtingas. Kariuomenės atkūrimo įstatymą suspėta priimti prieš pat keičiantis politinei valdžiai po 1992 m. Seimo rinkimų. Per visus 1992-uosius ir didesnę dalį 1993 metų Lietuvoje dar tebestovėjo buvusios Sovietų armijos, tapusios Rusijos kariuomene, daliniai. Lietuvos kariškiams, nepaisant jų itin ribotų ginkluotės galimybių, teko tvirta valia ir drąsia laikysena blokuoti mėginimus įvesdinti papildomas ir pakaitines Rusijos karines pajėgas. Tuo Lietuvos kariai, dažnai savanoriai, prisidėjo, kad buvusi okupacinė kariuomenė tikrai išsikraustytų namo pagal 1992 m. rugsėjo 8d. sutartį - anksčiau, negu iš kitų Baltijos šalių, negu iš Lenkijos ir Vokietijos.

Vis dėlto kariuomenės ugdymas ir branda 1993-1996 m. buvo stabdomi LDDP valdžios įtaringumo, labai menko finansavimo ir tos įtakos, kurią iš Seimo komiteto darė jo pirmininkas - buvęs NKVD baudėjų talkininkas.

Padėtis pasikeitė, kai po 1996 m. Seimo rinkimų buvo suformuota Tėvynės Sąjungos ir krikščionių demokratų Vyriausybė, valstybiškai suvokianti Lietuvos kariuomenės reikšmę ir nuoširdžiai siekianti narystės NATO. Svarbių papildomų postūmių suteikė ši atsivėrusi perspektyva - Lietuvos diplomatinis laimėjimas, nepaisant Rusijos kliaučio, taip pat Valdo Adamkaus išrinkimas prezidentu ir trijų aukštų JAV karininkų, Lietuvos patriotų, atvykimas pagalbon kurti, formuoti šiuolaikinę vakarietišką krašto gynybos struktūrą. Lietuvos kariuomenė radosi ne kaip sovietinis paveldas apsunkinęs, pavyzdžiui, atgimstančios valstybės administravimą ar teismų sistemą, o iš naujo ir naujais pagrindais, orientuota į Vakarų standartus ir sąveiką Šiaurės Atlanto organizacijoje. Pažanga buvo greita ir sąjungininkų pripažįstama, pagrįsta reikiama įstatymų ir finansine baze. Turbūt ir lietuviai parodė genetinį nuo senovės laikų polinkį karybai. Taigi Lie-



Gražina Ručytė-Landsbergienė ir prof. Vytautas Landsbergis, 2006 m. vasarą Ukmergės r. Kadrėnų k., Lietuvos partizanų memorialiniame parke

tuva pradėjo dalyvauti tarptautinėse taikos palaikymo operacijose ir NATO pratybose, skyrė reikiamų lėšų ir gavo pagalbą, įrodė savo tinkamumą būti Aljanso nare.

Tai nereiškia, kad nūnai nebėra kuo rūpintis. Ir dar kaip! Nors dažnai sakoma, kad štai ginamės kartu - ir Europoje, ir Azijoje, ir Artimuosiuose Rytuose, - tad ir mus užpuolus ginsimės kartu, - bet realybės nevalia numatyti. Nedraugiškos politinės (tad ir karinės) jėgos yra visai arti ir Vilniaus, ir Klaipėdos. Susikurti kokį nors pretekstą "ribotai" operacijai joms būtų tik juokų darbas. Maskva stumteli Minską, o pasakui trina rankas ir "tarpininkauja" - šis juodas scenarijus dar neturėtų būti visai nukeltas į praeitį. O smulkesnių agresyvių provokacijų, tarsi patikrinimų, matom dažnai. Todėl Lietuva turi būti nuolat pasirengusi ir pati gintis, veikti kiekvieną akimirką ir tą pačią akimirką. Lietuva - tai jos kariai, tinkamai parengti ir aprūpinti.

Nemažiau svarbu, nei ginkluotė ir struktūros, yra nuolat puoselėti Lietuvos kariuomenėje drausmės, padarumo ir kario garbės, patriotizmo dvasią. Šią kryptimi pastangų niekada nebus per daug.

**Vytautas Landsbergis,
buvęs valstybės vadovas**



Ar jausimės saugūs rytoj, kaip šiandien?

! "Varpo" klausimus atsako Lietuvos kariuomenės vadas gen. mjr. Valdas Tutkus ir Lietuvos kariuomenės Rezervo karių asociacijos prezidentas ats. plk. lt. Vytautas Čepukas



Valdas Tutkus



Vytautas Čepukas

Įvardykite, jūsų nuomone, tris didžiausias grėsmes Lietuvos valstybės saugumui ir nepriklausomybei. Kokius matote kelius kiekvienai iš tų grėsmių pašalinti arba neutralizuoti?

V.T. Lietuva pastaruoju metu kaip niekada istorijoje saugi, pirmiausia dėl narystės NATO ir Europos Sąjungoje, šių organizacijų suteikiamų gynybos ir "švelniojo" saugumo garantijų. Žinoma, tai nereiškia, kad nėra grėsmių. Gyvename piktame ir netobulame pasaulyje, kur piktavaliai žmonės neretai pasinaudoja sunkia nuskriaustųjų padėtimi. Tai viena iš terorizmo atsiradimo priežasčių. Tačiau Lietuvai viena didžiausių pagal tikimybę grėsmių - pramoninės ir stichinės nelaimės. Jos kelia mažiausią pavojų valstybės išlikimui, tačiau skaudžiai smogia žmonėms. Mūsų kariuomenė pasiruošusi padėti stichinių nelaimių atveju - ar būtų potvynis Šilutėje, ar žemės drebėjimas Pakistane, kur, kaip žinote, dirbo mūsų vandenvalos vienetas. Pavyzdžiui, avarijos kurioje nors gamykloje ar epidemijos proveržio atveju vieni pirmųjų įvykio vietoje atsidurtų mūsų specialistai ir karo medikai. Priminsiu mūsų Karinių oro pajėgų sraigtasparnių įgulų pasiaukojamą darbą gesinant gaisrą Kuršių nerijoje. Tarp kitų įtikinamų pavojų mūsų valstybei - užsienio žvalgybos tarnybų veikla ir nekontroliuojama migracija. Šių dviejų grėsmių neutralizavimu rūpinasi kitos atitinkamos mūsų valstybės institucijos. Tarptautinio terorizmo proveržis, analitikų požiūriu, Lietuvai nėra labai tikėtinas, tačiau kariuomenė ir jam pasiruošusi. Turime gerai parengtas Specialiųjų operacijų pajėgas, kurios patikrintos mūšiuose su talibais ir "al Qaeda" teroristais ir pelnė aukštus NATO sąjungininkų įvertinimus.

Grėsmių įvertinimas pateiktas šiemet paskelbtoje "Baltojoje knygoje" - gynybos politikos vizijoje artimiausiems keleriems metams.

V.Č. Mano nuomone didžiausios grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui yra:

- energetikos (nafta, dujos, elektra) priklausomybė nuo vieno pagrindinio išteklių tiekėjo, nepriklausomai nuo to, kur jis būtų, Rytuose ar Vakaruose;

- masinė darbingo amžiaus Lietuvos piliečių emigracija į kitas šalis;

- politikų ir verslo simbiozė.

Ar pakanka, jog nuo išorinės agresijos mus saugo NATO sutarties 5 straipsnis, kuris, kita vertus, reiškia, jog išorinės agresijos prieš atskiras valstybes - NATO nares teorinė galimybė egzistuoja? Kaip tokiai galimybei turi būti pasiruošusi visa valstybė ir visuomenė? Ar laikote, kad visuotinės gynybos (total defence) koncepcija Lietuvai nėra ir niekad ateityje nebus aktuali?

V.T. Šiaurės Atlanto Sutarties 5-sis straipsnis, numatantis kolektyvinę gynybą pagal muškietininkų principą "vienas už visus, visi už vieną" - buvo ir yra viso NATO aljanso gyvavimo garantija. Per 57-erius NATO gyvenimo metus šis principas nė kiek nepaseno. Po 2001 metų rugsėjo 11-sios teroro išpuolių Amerikoje šis straipsnis pirmą kartą buvo aktyvuotas ir nulėmė visų NATO valstybių atsaką - operaciją prieš "al Qaeda" teroristus ir juos globojusį Talibano režimą Afganistane. Terorizmo grėsmė laikoma asimetrine - niekada nebūni tikras, iš kurios pusės smogs teroristai. Jie nesirenka kaip taikinių kariuomenės ar policijos, o smogia ten, kur labiausiai skauda - į pažeidžiamą visuomenę, pa-



Ar jausimės saugūs rytoj, kaip šiandien?

► prastus žmones. Todėl privalome būti pasiruošę blogiausiam įmanomam įvykių scenarijui - kalbu ne vien tik apie kariuomenę, bet apie visos valstybės pastangų koordinavimą. Vienas tokių pavyzdžių, kai sutelkiame gynybos ir užsienio politikos pastangas - dalyvavimas NATO misijoje Afganistane. Atokioje, izoliuotoje, viduramžiuose įstrigusioje Goro provincijoje mūsų kariai ir civiliai padeda vietiniams sukurti gyvenimą, gauti išsimokslinimą, gydytojo paslaugas. Drauge mažėja tikimybė, kad ši šalis vėl taps teroristų prieglobsčiu.

V.Č. Stodama į NATO, mūsų šalis objektyviai įvertino savo gynybinius pajėgumus. Supratome, kad nors ir šaunu turėti dvi karines apygardas ir keliolika batalionų, tai mums ne pagal kišenę. Todėl, konsultuojami Aljanso ekspertų, nustatėme kryptis, kuriomis turi būti vystoma mūsų kariuomenė, kad būtume ne tik naudingi savo šalies saugumui užtikrinti, bet ir NATO poreikiams. Deja, kad ir kiek patraukli "visuotinės gynybos" idėja, negalime sau leisti išstatyti po karį už kiekvieno medžio. Kita vertus, "visuotinės gynybos" principus numato Lietuvos Konstitucija. Jei prireiks, visi iki vieno tapsime kariais.

Teoriškai mus saugo NATO kolektyvinės gynybos sutarties 5 straipsnis nuo išorinės agresijos, tačiau tai nereiškia, kad mūsų gynybinė sistema turi būti paremta tik paramos iš NATO partnerių išipareigojimais. Kiekvienos šalies garbės reikalas iškilus agresijos pavojui ne tik sudaryti sąlygas priimti NATO pajėgas, bet sukurti ir savo kariuomenės gynybines pajėgas, kurios sugebėtų tam tikrą laiką ginti savo šalies teritorinį vientisumą bei suverenitetą, iki parama bus suteikta arba grėsmių tikimybė bus pašalinta.

Krašto apsaugos finansavimas Lietuvoje nepakankamas, asignavimai nesiekia privalomų 2% BVP. Kokias gynybos problemas, jūsų nuomone, turėtų pirmiausia padėti spręsti papildomos lėšos, artėjant prie šio lygio?

V.T. Vadinamieji "2%" bendrojo vidaus produkto - viena prieštaringiausių su gynybos sritimi susijusių temų. Nuo 2000 metų, kai artėjančio pakvietimo į NATO akivaizdoje Lietuvos politinės partijos sutarė nustatyti tokią išlaidų gynybai dalį, šis tikslas niekada nebuvo pasiektas, nors šalies ekonomika nuolat augo. Padėtis šiuo klausimu dar paastrėjo po NATO viršūnių susitikimo Stambule, kur Aljanso vadovai, matydami nepakankamą gynybos finansavimą daugelyje šalių sąjungininkių, patikslino, išgrynino šių išlaidų apibrėžimą. Nuo to laiko gynybos išlaidoms nebegalima priskirti lėšų, kurios skiriamos tiesiogiai su kariuomene nesusijusioms struktūroms, kaip tai buvo daroma Lietuvoje - pasienio apsaugai, vidaus reikalų sistemai. Realybė tokia - šiemet mūsų išlaidos gynybai siekia vos 1,23% BVP. Kitais metais, jeigu pasiūlytiems biudžeto rodikliams pritaris Seimas, ši dalis gali padidėti iki beveik 1,3% BVP. Mūsų finansavimas kitamet priklausys ir nuo to, kaip efektyviai bus užbaigti kai kurių valstybinių įmonių privatizavimo procesai. Vis dėl to, kaip kariuomenės vadas, nesu patenkintas padėtimi. Ligšiolinio finansavimo nepakako, kad vykdytume suplanuotas kariuomenės reformas, ginklų ir įrangos modernizavimą. Be to, dėl savo valstybinio požiūrio į gynybos finansavimą neretai gauname "pylos" iš NATO sąjungininkių. Suprantu amerikiečius: JAV gynybai išleidžia daugiau kaip 3% BVP, ir iš šių lėšų dar teikia nemažą karinę pagalbą kitoms šalims. Norėčiau sulaukti tos dienos, kai Lietuvos gerovė leis kariuomenei turėti tiek lėšų, kad ji būtų mo-

derni, gerai parengta ir aprūpinta, pajėgi be trikdžių veikti Lietuvoje ir užsienyje.

V.Č. Pirmiausia reiktų tobulinti Baltijos šalių oro erdvės stebėjimo ir kontrolės sistemą, kad visi oro erdvės pažeidėjai būtų laiku identifikuoti ir laiku būtų imtasi dėl to kilusių galimų pavojų prevencijos. Antra, modernizuoti turimą lengvąją ir sunkiąją ginkluotę, ryšio ir transporto priemones. Trečia, gerinti karių materialinės bei socialinės sąlygas, kol dar dauguma karių profesionalų nepaliko tarnybos, ieškodami geresnių sąlygų bei uždarbio.

Lietuva negalėtų didžiuotis aukšto lygio profesionaliu krepšiniu, jeigu nebūtų masiško krepšinio, iš kurio išauga talentai. Lietuvos kariuomenėje nuolat mažinamas šauktinių skaičius, mažinamos savanorių pajėgos; kaip ir kur, jūsų manymu, esant tokiai tendencijai, turėtų atsiskleisti talentai profesinei karinei tarnybai, nuo kurių labiausiai priklauso kariuomenės kokybė ir galia?

V.T. Talentai išauga iš asmenybių, o jų ugdymas prasideda visų pirma šeimoje, ir tik po to mokymosi įstaigose, visuomenėje. Nesvarbu, kokį žmonės pasirenka kelią: mediko, mokytojo ar kario. Svarbu, kad pasirinkimas vyksta savo noru, iš širdies, jausmo ir įsitikinimų. Taip formuojasi piliečių - tikrųjų patriotų kartos.

Moralinių savanorių Lietuvos kariuomenėje netrūksta. Tai visi tie, kurie ateina į Šaulių sąjungą, Karo akademiją arba profesinę karo tarnybą. Čia renkamas tik savanoriškai, iš širdies. Tai svarbiausia. Iš šių žmonių išauga ypatingi profesionalai, kariai.

Tai, kad Lietuvoje mažėja šauktinių skaičius - normali tendencija NATO valstybėse. Šiandien iššūkiai ir uždaviniai kariuomenei yra ambicingi, dideli ir veržlūs (dalyvavimas tarptautinėse misijose, ekstremalių situacijų valdymas ir t.t.) - eilinis šauktinis negali jų įgyvendinti. Tuo tarpu profesinės tarnybos kario gebėjimai ir galimybės yra visai kito lygio.

V.Č. Palaipsniui pereinant prie profesinės karo tarnybos ir atsisakant šauktinių, iškyla nemaža papildomų uždavinių, tarp jų ir kariuomenės papildymas naujais kariais, kurie turi būti moraliai ir materialiai motyvuoti, o tam tikrai reikia dar labai daug ką keisti ar tobulinti. Tai būtų profesinis orientavimas vidurinėse ir kitose bendro lavinimosi įstaigose, karinių stovyklų, palankių mokymosi sąlygų būsimiems kariams sudarymas, išankstinių kontraktų su kariuomene pasirašymas, verbavimo centrų steigimas ir t.t.

Metams bėgant, Lietuvos jaunimo patriotinės nuostatos blėsta, viršų ima asmeninės naudos, merkantiliniai interesai. Ar Lietuvos kariuomenė nesusiduria su šia problema ir šitaip pakitusia einančių į profesinę karinę tarnybą motyvacija?

V.T. Karys, kaip ir kiekvienas mūsų šalies žmogus, turi teisę į savo ir artimųjų gerovę. Natūralu, kad karys ar karininkas nori sutvarkytos buities, turiningo laisvalaikio, puikios tarnybinės karjeros. Tikiu, kad kartu su visų Lietuvos gyventojų gerove realius materialinio gyvenimo pokyčius pajus ir kariai. Vis dėl to, turime suprasti, kad tarnyba kariuomenėje - tai pašaukimas, susijęs su savo ir artimųjų suvaržymais. Tai, jog norinčio tarnauti kariuomenėje jaunimo netrūksta, įrodo dideli stojamieji konkursai Karo akademijoje, nemažas liktinių, norinčių įstoti į profesinę tarnybą, skaičius.

V.Č. Iš dalies tai tas pats, apie ką yra jūsų ankstesnis klausimas.

Ačiū.



Neatidėliotinas valstybės uždavinys - Lukiškių aikštės su paminklu "Laisvė" sutvarkymas



Jonas Burokas

Vilnius kaip Lietuvos sostinė iki šiol neturi reprezentacinės aikštės su simboliniu paminklu žuvusiems kovose už Tėvynės laisvę. Lukiškių aikštė yra tinkamiausia vieta tokio atminimo įamžinimui istoriniu, nūdienos ir ateities požiūriais. Carinė valdžia joje 1863 - 1864 m. įvykdė viešus mirties nuosprendžius 21 sukilėliui, iš jų 12 sukilėlių pakorė, 9 sušaudė. Vieša egzekucija įvykdyta sukilimo vadams Z.Sierakauskui ir K.Kalinauskui, kunigams St.Išorai ir R.Zamackiui, broliams A. ir J.Revkovskiams bei daugeliui kitų. Visų nužudytųjų, išskyrus bajorą Ig. Zdanavičių, laidojimo vieta nežinoma. Taigi ši vieta aplaistyta patirtų krauju.

XIX a. antroje pusėje aikštė suformuota ir pavadinta maršalo J.Pilsudskio vardu. 1949-1952 m. pagal V.Mikučiano projektą ji buvo rekonstruota, o 1953 m. pastatytas paminklas Leninui, kuris išstovėjo iki 1991 m. kol atsidūrė Grūto parku pavadintame istorijos šiukšlyne. Tačiau "atsisveikinimas" su Leninu vyko vangiai; nuo pjedestalo nenorėjo trauktis jo batai, nenori trauktis ir likęs buvusios partinės nomenklatūros sąmonėje Lenino pėdsakas, todėl iki šiol neištesėtas aikštės kamputyje granite iškaltas pažadas čia pastatyti paminklą laisvės kovotojui.

Šalies sostinė ir jos Lukiškių aikštę trypė carinės Rusijos, pilsudskinės Lenkijos, fašistinės Vokietijos ir Sovietų sąjungos batai. Dėl to, beveik du šimtmečius neturėjęs savarakiškos valstybės atokvėpio, ypač nukentėjo sostinė ir visas Vilniaus kraštas. Todėl neatsitiktinai buvusiems idėjiniams komunistams, pasiekusiems aukštus valstybės postus, buvo ir tebėra nemielas kovojusių prieš sovietinę okupaciją atminimo įamžinimas, jiems priimtinesnė Grūto parko reklama ir "pasyviosios rezistencijos" propaganda - kad ir jie, vykdydami visas sovietinės valdžios užmačias, kovojo už laisvę. Ar ne gėda mūsų valstybei, jos institucijų vadovams ir net prezidentams, kad Lietuvos sostinėje, praėjus 17 metų po atgimimo, neįamžintas valstybiniu lygmeniu žuvęs laisvės kovotojas, nerusena Amžinoji ugnis, nepagerbtas Nežinomo Kario - Partizano kapas.

Lukiškių aikštės pakraštyje, kurioje buvo nužudyti 1863 metų sukilimo vadai, stovi Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos (LLKS) ir Vilniaus mero iniciatyva pastatytas ažuolinis kryžius, kuriame iškalti žodžiai "Žuvusiems dėl Tėvynės, dėl jos kovojusiems ir dvasiškai atgimstantiems" tikint, kad įtakingi buvusios sovietinės nomenklatūros valdininkai pasilikę valdžioje, istorikai, architektai, skulptoriai atsikvošės ir imsis Laisvės kovas, žuvusiųjų dėl jos atminimą įamžinti.

Jau visos buvusios sovietinės, net Vidurinės Azijos respublikos pastatė didingus paminklus žuvusiųjų įamžinimui. Vengrai pastatė paminklą sukilimo 50-čiui prisiminti, latviai, turėdami didingą laisvės ir brolybės simbolį Rygoje, Lestinės kapinėse pastatė paminklą - pietą, kuriame įrašė

savo 12 000 žuvusių už Tėvynę kovotojų vardus. O Lietuvoje dar tik skelbiamas konkursas ir prognozuojama, kad paminklas Lukiškių aikštėje stovės tik 2009 metais. O juk žūtbutinėje kovoje už Tėvynę netekome trečdaliao tautos, virš 30 tūkstančių partizanų. Tarp valstybių, už nepriklausomybę kovojusių ir patyrusių tokias netektis, Lietuvai analogu galėtų būti nebent Čėčėnija.

Atsigręžkime į praeitį, į du Lukiškių aikštės formavimo bei paminklo projektavimo etapus. Pirmojo etapo uždavinys buvo apibrėžti Lukiškių aikštės paskirtį ir jos funkcijas: reprezentacinę, memorialinę, rekreacinę. Antrame etape buvo numatyta suteikti aikštei naują urbanistinę kokybę, įprasmiti mūsų šalies ir miesto istoriją, rekonstruojant ją atsižvelgus į šių dienų aktualijas. 1997 m. buvo numatytas aikštės sutvarkymas, konkursinio paminklo statyba. Tačiau reikalai nepajudėjo, joks, rezultatas nepasiektas.

Dėl akivaizdaus Lukiškių aikštės reikalų vilkinimo, LR Seimas 1999-02-11 priėmė nutarimą Nr. VIII-2070 "Dėl valstybės sostinėje esančios Lukiškių aikštės funkcijų", kuris numatė Lukiškių aikštės sutvarkymą, sukurti šiuolaikinį memorialinį akcentą - skulptūrinę kompoziciją (simbolis "Laisvė"), buvusiuose KGB rūmuose (Gedimino pr.40) įsteigti kovos už Lietuvos laisvę muziejų bei informacinį centrą, sutvarkyti Aukų gatvę bei Pamėnkalnio gatvės šlaitą.

Tačiau ir po šio nutarimo Lukiškių aikštės reikalai vėl įstrigo. Todėl 2003 metais LLKS, pasikvietusi į pagalbą kitas patriotines organizacijas, partizanų vadus, monsinjorą A.Svarinską, kreipėsi į Vilniaus miesto merą A. Zuoką. Buvo maloniai priimti su geriausiais ir kilniausiais pažadais, jog bus imtasi skubių priemonių, kad šis svarbus darbas sostinėje būtų pradėtas. Vilniaus meras 2003 m. spalio 8 d. pasirašė potvarkį "Dėl istorinės raidos įprasminimo Vilniaus mieste priemonių plano parengimo ir jo įgyvendinimo priežiūros komisijos sudarymo". Pradžiai teikė vilčių. Komisijoje vyko gyvos diskusijos, paruoštos aikštės sutvarkymo schemos, konkurso sąlygos, informacinio centro steigimo programa, projektai. Tačiau vėl praėjo kaip viena diena 3 metai... Žadėtąją iniciatyvą žlugdė įvairūs biurokratiniai barjerai, derinimai su Kultūros ministerija ir kitomis žinybomis, kurie tęsėsi mėnesių mėnesiais.

Šiuo metu visi klausimai tarsi ir suderinti. 2006-11-15 d. įvyko Vilniaus m. tarybos posėdis, nuspręsta skubos tvarka skelbti Lukiškių aikštės su simboliu "Laisvė" projektų konkursą, kuriame galėtų dalyvauti ne tik mūsų, bet ir užsienio šalių architektai, skulptoriai, dailininkai. Artimiausiu metu LLKS kartu su Vilniaus m. savivaldybe numato organizuoti priemonės konkurso turinio bei sąlygų pavišėnimui, kad apie jį sužinotų visuomenė, galėtų dalyvauti jame savo siūlymais, patarimais, pastabomis.

Iki Lietuvos vardo paminėjimo analuose tūkstantmečio liko nedaug. Lietuvos valstybės sostinei būtina didinga reprezentacinė, memorialinė, su "Laisvės" simboliu aikštė, kurioje būtų Amžinosios ugnies ir Nežinomo Kario - Partizano kapo akcentai, rekreacinė erdvė. Laukia ir kitas aikštės tvarkymo etapas - buvusių KGB rūmų pertvarkymas, teismų iš tų rūmų iškėlimas, rūmuose rezistencijos ir kovos už laisvę muziejaus bei informacinio centro įsteigimas, Aukų gatvės bei šlaito prie Pamėnkalnio gatvės, kuriame būtų įamžinti už laisvę žuvusiųjų vardai, sutvarkymas.



LAISVĖS KOVŲ NEGĘSTANTI ATMINTIS



Paminklas Laisvei ir Lietuvai

Kun. Robertas Grigas

Visuomenėje vykstant diskusijai dėl paminklo Vilniaus Lukiškių aikštėje, norėčiau pateikti savąjį paminklo Laisvei ir Lietuvai regėjimą.

Kokie bebūtų išraiškingi granitiniai, betoniniai, marmuro ar pan. monumentai, jie dažniausiai išeina pilki, niaurūs ir ... nuobodžiai vienodi (na, skulptoriaus išradingumas, gyvesnė forma kartais tai pataiso, kaip Antano Kmieliausko darbuose; bet esmė tai mažai keičia).

Matau Lukiškių aikštėje ant aukšto postamento Vyti, iškaltą iš skaidraus, peršviečiamo kalnų kristalo (arba storo stiklo, tai jau techniniai sprendimai). Dieną skulptūrą pripildytą saulės šviesa, o naktį ją turėtų taip apšviesti žibintai, kad atrodytų, jog skriejantis Raitelis liepsnoja. Figūra turėtų būti pilna gyvybės, judesio, jaunystės ir energijos, galbūt jaunuolis plazdančiais plaukais ant liekno, veržlaus žirgo (tik ne toji sustingusi kaip negyvo metalo konstrukcija, kuri, deja, buvo patvirtinta mūsų Valstybės herbu po Atgimimo... Ir ne "drambliaarklis" storom kojom, kaip vienas rusų poetas rašė apie paminklą Žukovui Maskvoje: didvyris "na slonokone").

Manau, kad nėra tinkamesnio paminklo Lietuvai, Laisvei ir žuvusiems už tai, kaip Vyčio simbolis. Apskritai širdyje labai džiaugiuosi tuo, kad Apvaizda ir istorija mums lėmė paveldėti tokį prasmingą simbolį. Vyčio idėja giliai daugiaprasmė ir žmoniška: joje sutelkta ir žmogaus vienybės su gamta mintis (seniausio folkloro minima žmogaus ir žirgo draugystė), ir savo krašto gynimo, šviesos ir tamsos priešpriešos išraiška, o savo šaknimis - jeigu prisiminsime Oskaro Milašiaus interpretaciją - mūsų Ženklas siekia bendražmogiškuosius archetipus (Biblijos Apreiškimo šv. Jonui knygoje minimas Baltasis Raitelis su šviesos kardu, nužengiantis išvaduoti žmonijos...)

Nepaneigiamą sąsają su Tėvynės gynėjų įamžini-



mu būtų ir tai, kad dauguma žuvusiųjų už laisvę dėvėjo jų pasirinkimą, kovą ir mirtį jiems įprasminusį Vyčio ženklą.

Ant paminklo ypač reiktų stengtis nerašyti ilgų tekstų. Ilgas epitafijas retai kas perskaito, jos, kaip ir ilgos kalbos, dažniausiai sugadina išpūdį. Įrašas turėtų būti trumpas, gilus, išibreziantis atmintį, kaip žaibo blyksnis. Pvz., "Žuvusiems ir gyvenantiems dėl Lietuvos". Jeigu postamentas būtų daugiašonis, galbūt ant jo kampų būtų galima iškalti Lietuvos gynybai ir kūrybai svarbias datas: 1009 m., Mindaugo karalystės, sukilimų, Vasario 16-osios, Kovo 11-osios, Sausio 13-osios. Arba - jei sekuliarizuotai aplinkai nepasirodytų "perdaug" religiška - įrašyti Kristaus žodžius: "Nėra didesnės meilės, kaip gyvybę už draugus atiduoti". Tarsi visoms konfesijoms ir pasaulėžiūroms priimtina būtų.

...Jaunuolio, skriejančio ant liepsnojančio žirgo, veidas kupinas ramybės, tačiau ir ryžto: jis žino, ką gina, kur ir kodėl joja; nujaučia, kad kitą akimirką galbūt mirs. Bet tai nesudrumsčia jo ramybės - mylinčio, pareigą atliekančio girių vaiko, laisvos žemės vaiko ramybės.



THE LITHUANIAN EX-SERVICEMEN'S ASSOCIATION
" R A M O V Ė " SYDNEY BRANCH

LIETUVIŲ KARIŲ-VETERANŲ S-GOS " R A M O V Ė "
SYDNEY SKYRIAUS VALDYBA

Gerbiamieji Lietuvoje,

Priimkite šias kuklias dovanėles su mano geriausiais linkėjimais Kalėdų šventėse ir daug laimės, stiprybės dirbantiems Lietuvos gerovei.

*Su pagarba ir dėkingumu
Antanas Kramilius
Už gilių vandenų Australijoje.*



Saulės -Šiaulių mūšio 770-metis ir visų epochų laisvės kovų atminimo paminklo Vilniuje svarba



Dr. doc. **Romas Batūra**,
kultūros paveldo ekspertas

Baltai, lietuviai, tūkstančius metų gyvendami gimtoje žemėje, puoselėjo savo materialinę ir dvasinę kultūrą, pagarbą protėvių žygiams ir dainas.

Per amžius teko atremti daug agresorių, hunų, skandinavų, vikingų, švedų, danų, Lenkijos, Rusijos, Vokiečių-kryžiuočių ordinų, totorių Aukso Ordos - pasaulinio masto rytų agresoriaus puolimus. Po pusšimčio me-

tų ramybės nuo XV a. pabaigos vis stiprėjo Maskvos, Krymo totorių chanato, tolimosios Turkijos, o iš šiaurvakarių - Švedijos puolimai, kurių atrėmimas sekino LDK visuomenę ir valstybę.

Didžiausios stiprybės ir reikšmės Lietuvos valstybė pasiekė pradedant priešmindauginiu laikotapiu, valdant Mindaugui, Traideniui, Vyteniui, ypač Gediminui, jo sūnums Algirdui ir Kęstučiui, anūkams Jogailai ir Vytautui. Didžiulį tarptautinį vaidmenį, užtikrinant ir ir tautos egzistenciją sudėtingiausiam tarptautiniame procese Lietuva pasiekė Vytauto Didžiojo laikais. Jo dukra Sofija Vytautaitė /.../ buvo Maskvos didžiąja kunigaikštienė, o Vytautas nuo XV a. 3-ojo dešimtmečio vidurio oficialiai buvo Maskvos valstybės globėjas. XV a. Europoje iš Gediminaičių kilo Jogailaičių dinastija, valdžiusi Lietuvą, Lenkiją, Čekiją, Vengriją (apėmusią ir Slovėniją, Kroatiją) - plačią teritoriją tarp Baltijos, Adrijos ir Juodosios jūros.

Didžiausias senosios Lietuvos valstybės ir to meto Laisvės kovų atminimas siejasi su Vilniumi, jo pilimis, kalvoje Gediminui apsirėikšusiu Geležiniu vilku, karių, tautos, valstybės drąsos ir stiprybės simboliu.

Piliakalniai, senovės šventkalniai visoje Lietuvoje padavimų atmintyje išsaugojo tos garbingos epochos gynybinių kovų atminimą. Ypač garsūs Kernavė, Trakai, prie Nemuno Krėvės apdainuotas Merkinės piliakalnis, Punia, Veliuona, Rambynas - ir naujaisiais laikais buvęs vokietinamos Mažosios Lietuvos lietuvių garbės ir stiprybės simbolis, ir švenčių vieta. O Žemaitijoje Medvėgalis, Šatrija, Bilionys, Šiaulių Salduvė! Šiaurųčiuose - Taurapolis, rytuose - Medininkai - "milžinų pilis". Šiuos ir daugelį kitų gyvybingus tautos simbolius apvainikavo padavimai, peraukę į tautinį mitą, valstybės garbę deklaravo metraščiai.

Gili ir įkvepianti senoji praeitis gaivino tautą atgimimo laikotarpyje kelyje į Vasario 16-ąją paskelbtą nepriklausomybę, padėjo įtvirtinti tautiškumą Nepriklausomoje Lietuvoje. Tai turėjo didžiulės reikšmės kovoje prieš sovietinę okupaciją už nepriklausomybės atkūrimą. Tą

liudija Lietuvos laisvės kovotojų, partizanų kovinių teritorijų vardai: Kęstučio, Vytauto, Vyčio, Algimanto apygardos; Birutės, Margio, Vaidoto, Žalgirio, Žvelgaičio, Geležinio Vilko, Butigeidžio rinktinių ir kt. Vardai bei slapyvardžiai, visų pirma partizanų generolo J.Žemaičio - Vytautas.

Pažymime įžymių senovės mūšių už laisvę atminimą. Š.m. rugsėjo 22 d. tradiciškai minime Saulės (Šiaulių) mūšio - pergalės 770-metį, išskilmės - itikimiausioje mūšio vietoje į šiaurę nuo Šiaulių, prie Mūšos Jauniūnų kaime (Joniškio r.). Mūšyje 1236 m. Lietuva atrėmė ir sutriuškino Kalavijuočių ordino ir jo talkininkų iš Vokietijos, švedų Gotlando, Rusijos kariuomenę - pirmą kryžiaus žygį prieš Lietuvą. Tai pasaulinės reikšmės mūšis, vienas didžiausių per 250 metų (1185-1435) trukusį baltų gynybinį karą su vokiečių Kalavijuočių ir Kryžiuočių ordiniais. Reikšminga, kad ilgalaikių visuomenės, mokslininkų, Lietuvos kultūros fondo, LKF Šiaulių miesto skyriaus, Joniškio r. ir Šiaulių miesto savivaldybių pastangomis sukurto mūšio atminimo memorialo su paminklu projekto įgyvendinimui 2007 ir 2008 m. LR Vyriausybė jubiliejaus išvakarėse paskyrė per 2 mil. litų. Būtina sukaupti jėgas plačiai apsvarstytam projektui įgyvendinti.

Jubiliejui skulptorius Juozas Kalinauskas sukūrė atminimo medalį "770 Saulės-Šiaulių mūšiui 1236-2006". Vilniuje ir Šiauliuose įvyko televizijos dokumentinio filmo "Saulės mūšis" premjera (prodiuseris ir režisierius S.Bartkus, scenarijus - G.Songailos).

Mūšio lauke vėl mielu lietuvišku šokių su ažuolo lapų pynėmis iškilmes pradėjo Joniškio kultūros namų dešimties merginų šokio kolektyvas. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų teatro (režisierius Leonas Ciunis) atstovai inscenizavo Saulės -Šiaulių mūšio epizodus.

Pirmą kartą renginyje dalyvavusi Trakų pilies brolija "Viduramžių pasiuntiniai" (vadovas Karolis Jankauskas, burianti vaikus iš Vilniaus, Trakų, Kernavės), gaminanti ir panaudojanti XV a. ginklus bei šarvus, pademonstravo riterių epochos dvikovas.

770 m. Saulės-Šiaulių mūšio renginys Jauniūnuose gražiai paminėjo jubiliejų ir pagerbė senovės laisvės kovotojus, istorinės Lietuvos atminimą.

Vilniuje būtina giliau suformuluoti baltų ir Lietuvos laisvės kovų atminimo paminklo idėją, kuri apimtų keturias pagrindines Laisvės kovų epochas: senovės (kova prieš skandinavų, vokiečių ordinų, totorių Aukso Ordos bei chanatų, slavų - Maskvos agresiją), sukilimų prieš Rusijos okupaciją (1794, 1831, 1863 m., Kęstaičių, Kražių skerdynės), 1919-1920 m. Nepriklausomybės karo (prieš bolševikų, bermontininkų ir lenkų invaziją) ir kovą prieš sovietinę okupaciją (1941 m. birželio sukilimas, 1944-1953 bei vėlesnių metų partizaninė kova, tremtis, vėlesnis pasipriešinimas).

Minėtų temų išryškinimas paminkle suteiktų jam didelį informatyvumą, dvasinį svorį ir unikalumą.



SUGRĮŽIMAS

Prieš dešimtmečius ilgu geležinkeliu į atšiaurią Sibiro žemę riedėjo gyvuliniai vagonai, išgabėję baisesiems išbandymams ir mirčiai dalį mūsų tautos...

Šia vasarą mūsų tėvų ir senelių keliais į Sibirą patraukė ekspedicijos MISIJA - SIBIRAS dalyviai - jauni atkaklūs žmonės, pasiryžę betarpiškai pajusti istorijos prasmę, pažinti ekstremalius praeities pėdsakus...

Dabar MISIJA - SIBIRAS grįžta namo pasidalinti tuo, ką pamatė ir patyrė, su Tavimi!

Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (LiJOT) šią vasarą organizavo tris jaunimo ekspedicijas į lietuvių trėmimų, masinių žudynių, koncentracijos stovyklų ir įkalinimo vietas. Jaunimo atstovai parvežė išskirtinės medžiagos, su kuria dabar siekiama supažindinti visuomenę. Spalio - gruodžio mėnesiais visoje Lietuvoje organizuojamos projekto parodos, kuriose demonstruojamos nuotraukos ir dienoraščių ištraukos. Sužinoti, kuriuose miestuose ir kada vyks parodos, galima projektui skirtame puslapyje: www.misijasibiras.lt

PROJEKTO APRAŠYMAS

Rengėjai ir globėjai

Projektą "Ekspedicijos į trėmimo ir žūties vietas" rengia Lietuvos Jaunimo organizacijų Taryba, bendradarbiaudama su Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrija, Lietuvos politinių kalinių sąjunga, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga. Ekspedicijos projektą globoja šalies premjeras Algirdas Brazauskas ir prof. Vytautas Landsbergis.

Padėties analizė

Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, atstovaudama Lietuvos jaunimo organizacijoms ir vienydama jaunimą, siekia atkreipti visuomenės ir valdžios institucijų dėmesį į Lietuvos jaunimo patriotiškumo ugdymo reikmę. Patriotiškumas vis dar dažnai pristatomas kaip pareiga, kurią privaloma atlikti, be išlygų ar supratimo, kuo jis svarbus žmogaus asmenybei, todėl daugelis jaunų žmonių patriotiškumą suvokia kaip jiems tolimą, vyresniems būdingesnį jausmą.

Siekdami stiprinti patriotiškumą ir istorinę atmintį, negalime nepaminti tragiško laikotarpio, kurį ypač simbolizuoja 1941 birželio 14 d. Tą dieną pradėtos masinės represijos, kurias prieš lietuvių tautą vykdė Sovietų Sąjunga. Vien pirmosiomis trėmimo dienomis - birželio mėn. 14-16 d. - buvo represuota virš 17 tūkstančių Lietuvos gyventojų. Per 11 trėmimo metų iš Lietuvos išstremta apie 140 tūkstančių žmonių, koncentracijos stovyklose įkalinta apie 72 tūkstančius lietuvių. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro duomenimis 1940-1952 m. sovietinės ir vokiečių okupacijos metais Lietuva neteko 780 tūkstančių gyventojų.

Siekdama puoselėti jaunimo domėjimąsi valstybės istorija, bei deramai pagerbti nuo sovietų okupacijos nukentėjusius Lietuvos piliečius, Lietuvos jaunimo organizacijų taryba šią vasarą surengė 3 istorines ekspedicijas į lietuvių trėmimų, masinių žudynių, koncentracijos stovyklų ir įkalinimo vietas. Pirmosios ekspedicijos data sutapo su lietuvių trėmimo 65 metų sukakties minėjimu ir prasidėti 2006 m. birželio 14 dieną. Šis projektas taip pat prisideda minint ir Lietuvos laisvės penkioliktąsias metines.

Manome, kad šios ekspedicijos padės skleisti pamatinius principus ir pagarbą šalies istorijai bei tradicijoms, pabrėš kultūrinio identiteto svarbą,

skatins jaunimą puoselėti tautos atmintį. Minėtos vertybės šandien yra mažai akcentuojamos, dažnai net pamiršamos. Tik primindami jas galėsime išspręsti Lietuvoje bei užsienyje gyvenančio jaunimo atotrūkio nuo savo valstybės problemą. Vienas iš efektyviausių būdų - populiarinti bei formuoti šias vertybes jaunimui priimtinausiomis priemonėmis. Geriausiai šią užduotį gali atlikti tik pats jaunimas.

Ekspedicijų metu aplankytos lietuvių trėmimo vietos Komijos, Krasnojarsko, Irkutsko, Tomsko, Permės ir Tiumenės srityse. Kiekvienoje ekspedicijoje dalyvavo 6-8 jauni žmonės, įtraukiant ir Lietuvos jaunimo organizacijų atstovus, ir užsienyje gyvenančius jaunus lietuvius. Kelionių metu tvarkytos trėmimų vietos, apleistos lietuvių kapinės, susipažinta su buvusiomis lietuvių tremtinių gyvenimo sąlygomis.

Projekto tikslai:

- * Prisiminti ir pagerbti žuvusiuosius bei nukentėjusiuosius nuo Lietuvos gyventojų genocido vieno juodžiausių XX amžiaus istorijos puslapių;

- * Perteikti jaunajai kartai žinias ir suvokimą apie tuos žiaurumus, kuriuos pergyveno mūsų tėvai ir seneliai vien dėl to, kad buvo laisvę ir nepriklausomybę mylintys piliečiai;

- * Padėti tarptautinei visuomenei suvokti sovietinio režimo bei jo vykdytojų ir kolaborantų žiaurius nusikaltimus prieš lietuvių tautą;

- * Puoselėti istorinę atmintį bei tautinį patriotiškumą jaunimo tarpe.

Informacijos po ekspedicijos sisteminimas

Kiekviena ekspedicija grįžusi parengė ataskaitą, ką jie patyrė, pamatė, suprato. Susisteminta visa ekspedicijų medžiaga: surinktos nuotraukos, filmuota medžiaga. Ši informacija naudojama projekto pristatymui, leidinio apie projektą rengimui, visuomenės informavimui.

Visuomenės informavimas

Viena svarbiausių projekto dalių - viešinimas ir įvykdytos veiklos pristatymas visuomenei. Daug ekspedicijų vyko į Sibirą, tačiau visuomenė apie jas nebuvo informuota. Didelė visuomenės dalis net nenutuokia, kad ekspeditoriai yra išvaikščioję labai didelę Sibiro dalį, parengę žemėlapių, kur gyveno ištremti lietuviai, sužymėję kapus. Šio projekto viešinimui skiriamas labai didelis dėmesys, į ekspedicijas vyko žurnalistai, kurie parengė televizijos reportažus, rašyti straipsniai, rengtos spaudos konferencijos. Šiuo metu ruošiamas projektą pristatantis CD, organizuojami projekto pristatymai regionuose.





* Su savimi pasiėmiau 24 kilogramus mantos. Ir tai tik dvylikai dienų, o kiek jos reikėtų pasiimti likusiam gyvenimui? Kiek pasiėmė jie?

* Bandyti save išsivaizduoti ištremiamo žmogaus vietoje - tas pats kaip stengtis išsivaizduoti galvos, pilvo ar danties skausmą. Jei nesi to patyręs, tai niekaip to ir neapibūdinsi.

* O gal trėmimai ar karai vyko tam, kad žmonija dabar būtų geresnė, kad galėtų įvertinti, ką turi, ir džiaugtis tuo? Kada žmonės išmoks mylėti ar bent gerbti vieni kitus, o ne kaišioti vieni kitiems pagalius į ratus?

* Visa kelionė - tai dundantys ratai ir besikeičiančios vietovės. Keista, kai pagalvojau, jog mane į tą nežinomąybę veda smalsumas, o kažkada, dar visai neseniai, žmones traukinys vedė į kančią, nežinią, baimę. Viduje jaučiuosi kaltu dėl tokios savosios savijautos.

* Teko priprasti prie kiek kitokių kapinių nei iki šiol matydavau Lietuvoje ar kitose šalyse. Kapinės, per kurias nutiestas asfaltuotas kelias. Kapinės, virtusios mišku ar pieva, niekuo nesisiskiriančia nuo kitų. Kapinės, po kuriomis kasta šachta į griuvio ir jos atsidūrė po vandeniu. Kapinės pelkėtame miške be jokių išskirtinių antkapių, kryžių ar paminklų. Žmonės palaidoti tiesiog iškastoje duobėje, o prie supilto žemių kauburėlio išmeigtas kuolelis su lentele. Joje - vardas, gimimo ir mirties metai, o kartais tik numeris...

* Bent menkiausias pagarbos šis miškas jau seniai nematė. Ir vėl realybė. Šioje šalyje yra sričių, kur mūsų pasaulyje įprastos normos suvokiamos atvirkščiai.

* Kapinės, kurioms daugiau nei pusė amžiaus, sunkiai atpažįstamos. O tokios būklės kapinių tvarkymas tampa labai sąlyginiu: tarsi dulkių valymas nuo pačių dulkių, bandymas suteikti formą tam, kas ją jau seniausiais prarado. Po 10-15 metų tokių kapinių neliks visai. Tiesa, jos persikels į šiuolaikinį - skaitmeninį formatą nuotraukų, video pavidaluose. Dar geriau jei jos liks kartų atmintyje.

* Juk sunkiausia ne nuvykti, o sugebėti išsaugoti atminimą ir perduoti jį žmonėms, kad gerbtų ir leistų vėlės ilstėtis, o ne klyktų akloje tamsa, ieškodami teisybės, kur jos nėra...

* Tie likę kryžiai ypatingi, tokių Lietuvoje tikriausiai retai kur, o gal ir visai nepamatysi...

* Visą dieną keliavome ir tvarkėme miško kapines. Prikalėme pirmąją lentelę, kad čia lankėsi Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos ekspedicija „Misija Sibiras“. Visus apėmė kažkoks keistas emocinis pakilimas. Grįžtant visą kelią grožėjome Uralo kalnais. Kiek neatliktų misijų už jų?

* Aplankęs tiek daug amžinojo poilsio vietų, supratau vieną dalyką: mes esame per daug susireikšminę vieni prieš kitus, o kartais ir net patys prieš save. Kai gyvename vartotojiškumo pavergtoje visuomenėje, kur žmonės nuolat konkuruoja, stengiasi pralenkėti kitus išvaizda, daiktais ir karjera, nuoširdumas ir žmoniškumas tampa antraeilis. Tuomet suprantama, kad ir po mirties norisi gražaus paminklo - paskutinio tuštybės apvainikavimo. Kas iš to, kad vaidiname padorius, bet iš esmės tokie nesame, nes mūsų mintys ar požiūriai nėra padorūs? Kodėl nesusimąščius vieniems apie kitus dabar? Nepasirūpinus dabar?

* Pagal vietos gyventojų pasakojimus - tai viena žiauriausių vietų. Manoma, kad smėlyne buvo palaidota apie 3000 politinių kalinių. Prasidėjus karui, čia buvo ypač žiaurios sąlygos, o žmonės neturėjo ką valgyti, tai valgydavo vieni kitus. Čia buvo karjeras, iš kurio smėlį keliams tiesti vežė su žmonių kaulais. O mesėjome ir rinkome tuos smėlio išplautus kaulus žmonių, kurių vardų jau tikrai nebesužinosime.

Tie žmonės man pasirodė skaidrūs, neturintys tuštybės ar ydų. Jie švytėjo džiaugsmu, o akyse spindėjo nuoširdumas ir atvirumas.

Pasikalbėjus su sena močiute pasikeitė visos mintys apie patriotiškumą. Ji su ašaromis akyse didžiuojasi savo šešiamete anūke, kuri moka vieną lietuviško eilėraščio posmelį.





* Labiau nuo civilizacijos nutolusioje vietoje dar nesu buvusi. Keturiasdešimties kilometrų spinduliu nėra nei parduotuvės, nei gydytojo, nei jokių kitų įprastų miestietiško gyvenimo atributų. Elektra tiekama tik dvi valandas per parą. Kaime tėra vienintelis telefonas, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, neveikia.

* Kadaise čia virė gyvenimas: kas buvo įkalintas, kas tuos įkalintuosius prižiūrėjo ir ūdė kaip mokėjo. Nei vieni, nei kiti nenugalėjo laiko...

* Praeivio žodžiai: "Mes čia nesame rusai, nes mes patys nežinome, kas esame tokie. Čia tauta jau išnyksta, o atsiranda tik vienybė ir žmonės. Mes Rusijos federacijos gyventojai ir čia mūsų tėvynė, bet... mes ne rusai, nes mes niekas. Mes tik žmonės."

* Tundra Vorkutoje. Žiema čia tęsiasi devynis mėnesius, sniego pripusto iki liemens, o vasarą saulė pasirodo vos keletą kartų. Kas sakė, kad Lietuvoje gyventi blogai?

* Paradoksas. Vorkuta - miestas, pastatytas politinių kalinių, dirbusių anglies kasimo šachtose. Tos šachtos griūdavo kone kas savaitę. Šiandien Vorkuta griūna ant visų savo gyventojų. Borisas tiki, kad net ir griūnanti Vorkuta gali klestėti. Nuostabu, kai taip kalba žmogus, kuris Maskvoje baigė teisės mokslus ir grįžo į šį miestą. Kad bent dalelę to optimizmo tiems lietuviams, kurie susiruošę išvažiuoti į Airiją ar Ispaniją.

* Laikas čia tarsi būtų sustojęs. Nejauki urbanistinė panorama labiau primena po baisios katastrofos likusią dykvietę, o ne gyvą miestą.

* Nežinau, kas būčiau buvusi prieš 65 metus: kalinė, tremtinė ar kalėjimo prižiūrėtoja. Gal pareigūnė, siunčianti kaimynus ir gimines į amžino šalio žemę? Ar iš viso būčiau turėjusi galimybę rinktis, ar tik vaidinti rolę, kurią kažkas būtų primetęs?

* Man laikas sustojo tada, kai įlipau į traukinį Vilniuje. Nežinau net kokia šiandien diena - tiksliau žinau, tačiau nėra to laiko jausmo, kuris egzistuoja mano pasaulyje.

* Juokas man buvo, kad traukinys sustoja, ir ten kur turėtų būti kažkokia stotis - tik miškas! Žmogus iššoka iš traukinio, keliauja toliau, ir viskas.

* Atsimenu vieno tremtinio žodžius prieš man išvykstant į kelią: "...Sibire tėra vienas gražus dalykas - tai gamta. O visa kita - kančia, pralietas neaišku kam darbo prakaitas, žaizdos, liūdesys ir kaulai."

* Net nesinori grįžti į civilizacijos nuniokotą komforto pasaulį, į kasdienybę, kuri be galo nutolusi nuo gamtos, kurioje jokie milijonus milijardų metų pasaulį valdę dėsniai nebenteka reikšmės.

* Dabar mes džiaugiamės. O kodėl nesidžiaugti? Tiesą sakant, mes net privalomė džiaugtis, nes šiandien yra ne tik gedulo, bet ir vilties diena. Šią dieną prieš 65 metus prasidėjo mūsų artimųjų kančios, skausmas, ašaros. Jų kantrybė, ištvermė ir valia atnešė mums dabartines šypsenas.

* Kiekvienas savo gyvenimo prasmę suvokiame savaip, bet ieškome jos laisva valia, o ne kieno nors verčiami. Štai čia, manau, buvo visų ištremtų žmonių didžiausia tragedija - negalėjimas būti savo gyvenimo šeiminingu.





Tautos viltis - jaunimas

Soc. m. dr. Juozas Parnarauskas,
laisvės kovų dalyvis

Pirmojoje nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje mokytojai patriotai skiepijo jaunimui Tėvynės meilę. Mokyimo priemonės buvo tautiškai orientuoto turinio, perteikiamo patriotine dvasia. Ir išaugo karta, kuri ginklu okupacijai priešinosi. Žuvo tūkstančiai. Tėvynė ir Laisvė jiems buvo didžiausia vertybė, už ją aukėjo gyvybę... Šiandien tų karžygių kovų vietas kryžiais žymime. Garbė JIEMS! Garbė jų mokytojams, įkvėpusiems meilę ir ištikimybę savo šaliai. Lietuva per tuos kovos metus neteko šimtų tūkstančių patriotų. Kas ateina jų vieton?

L.Truska sukūrė vadovėlį "Lietuva 1938-1953 metais" (Kaunas, 1995); Švietimo ministerija palaimino jį mokykloms. Autorius piešia laisvės kovotojus pagal komunistinius štampus: "Neretai buvo žudomos ištisos šeimos, net mažamečiai vaikai..." (159 psl.). Bene ketverius metus tas vadovėlis skiepijo vaikams tokią partizaninio karo sampratą, esą partizanai - vaikų žudikai. Štai kodėl šiandien nematome mokinių (ir mokytojų) prie pašventinamų paminklų partizanams. Ko norėti - ką sėjame, tą ir pajuname! Antai 2002 metais į Seimą atvykusių gal dviejų šimtų buvusių partizanų, jų ryšininkų, rėmėjų, politinių kalinių akivaizdoje tuomet buvęs seimūnu M.Pronskus (sovietmečiu Plungės raj. komunistų partijos sekretorius) suriko: "Partizanai - tai banditai!" Ir niekas iš seimūnų nepaprieštaravo. Štai taip prabilta laisvos Lietuvos Seime! O mes patriotiško jauniosios auklėjimo tikimės. Kas gi tokiu jos ugdymu pasirūpins? Juk mokykla paskelbta "depolitizuota". Kaip tą suprato buvę aktyvūs komjaunuoliai, komunistai, dabar mo-



kytojaujantys? Tiesmukai: jokio tautinio pilietiškumo, jokio patriotizmo. Tokių jausmų ugdymo pasigendama labai daug kur. Švietimo ministerija dabar tais klausimais neužsiima - mat demokratija... Kazlų Rūdos mokytojai patriotai per didelį vargą, kieta kantrybę pasiekė, kad Švietimo ministerija leistų partizaninį karą, vykusį Lietuvoje 1944-1953 m., dėstyti mokiniams 18 pamokų kursu. Kiti nei prašė, nei, matyt, tokio leidimo gavo. Tiesa, kai kurios mokyklos pilietiniam patriotiniam ugdymui skiria dėmesio, bet tai - ne Švietimo ministerijos dėka, čia atskirų mokyklų vadovų ir mokytojų nuopelnas. Tai gi tautinio patriotinio ugdymo daugelyje mokyklų nėra, ir niekam dėl to galvos neskauda. 1990-1992 m. buvo rengiama tautinės mokyklos koncepcija, bet ji neprigijo, nes valdžiai tas - nė motais.

Be tautinio patriotinio stuburo mūsų jaunimas - lengvai pasiduodanti medžiaga globalizacijos ir kosmopolitizmo tvanui, paskandinančiam mažų tautų (pirmoje eilėje) tautinį savitumą, ištrinančiam savimone ir įperšančiam žmonėms nuostatą "kur geriau - ten tėvynė". Sorošų ir kitų kosmopolitų sukamos mėsmaalės (anot Viliaus Bražėno posakio) nutautina mažas tautas, įjungia į kosmopolitinę imperiją. Kadai imperijas kūrė užkariautojai ginklo jėga. Bet tos imperijos žlugo. Tautos sukilo, išsilaisvino. Šioji nauja imperija kuriama kitais būdais - nugalint ekonominiu masalu, anglų kalbos visuotinumu, niveliuojant tautų papročius, tradicijas, savitumą, paneigiant dorovines, moralės vertybes ir pakeičiant visa tai smurto, sekso, menkaverčio turinio pramoginio meno, muzikos propagavimu, "žvaigždžių" kultu, viešai demonstruojamu amoralumu. Tautoms išlikti originalioms, savitoms, išsaugoti savo kalbą, kultūrą ir t.t., neišnykti globalizmo katile galima tik ugdant jaunąją kartą tautiškumo, patriotizmo, pilietiškumo dvasia. Amerikos nukariautojai vietinius gyventojus įveikė alkoholio pagalba. Ar kosmopolitizmas sulydys tautas į vienodą konglomeratą? Taip, jei tautinis patriotinis jauniosios kartos ugdymas bus užgesintas.

Tačiau yra vilties išlikti. Lietuvoje 1992 m. susikūrė jaunimo organizacijų taryba - LiJOT. Vygandas Ušackas, dabar diplomatas, sumanė šį organizuotą jaunimą nukreipti patriotine linkme. Jis kreipėsi pritarimo į Lietuvos laisvės kovotojų ir Politinių kalinių sąjungas. Šioms organizacijoms pritarus, 2005 m. įvyko pasitarimas Seime. Jame dalyvavo Seimo nariai Antanas Stasiškis, Povilas Jakučionis, Lietuvos ambasadorius JAV Vygandas Ušackas, LiJOT atstovai prezidentas Miroslavas Monkevičius ir Darius Skusevičius, LLKS atstovai valdybos pirmininkas Jonas Burokas ir Edvardas Burokas bei tremties vietų įamžinimo idėjos puoselėtojai Rimvydas Racėnas ir Gintautas Alekna. Šiame susirinkime buvo nutarta suruošti ekspediciją į kalinimo bei tremties vietas Sibire, šio plano įgyvendinimui ieškoti materialinių išteklių.

Vėliau įvyko dar keli susitikimai. Jaunimas savo ekspedicijos "Misija -



Po posėdžio 2006 m. Iš kairės: Jonas Burokas, Ronaldas Račinskas, Irma Juškėnaitė, Šarūnas Frolenka.



Sibiras" globėjais pasirinko Algirdą Brazauską ir Vytautą Landsbergį.

Norintiems dalyvauti ekspedicijoje jaunuoliams buvo LiJOT parengė anketas. Atsiliepė daugiau nei tūkstantis vaikinių ir merginių. Sunku buvo atrinkti tinkamiausius. Vadinas, jaunimas nori būti naudingas Tėvynei, veikti. Žygiams buvo atrinkta 30 keleautojų. Pirmajai grupei vadovauti ėmėsi šios idėjos vykdytojas Šarūnas Frolenka. Šią vasarą net trys grupės lankėsi Irkutsko krašte ir Komi-joje. Atkūrė žuvusiųjų nuo bado ir sekinančio darbo užkasimo vietose žymenis, kryžius, iškirto kapavietėse per 50 metų užaugusius medžius, brūzgynus. Aplankė dėl vienokių ar kitokių kliūčių negalėjusių grįžti į Lietuvą ir tremties vietose likusių lietuvių šeimas. Kaip jaudinosi seneliai, moterys, išgirdę ten jau seniai nebeskambėjusį lietuvišką žodį. Ir ašaros, ir džiaugsmas... Jų atžalos su didžiausiu dėmesiu klausėsi lietuviškos kalbos, dainų, pasakojimų apie Lietuvą. "Vis žvelgdavau į vakarus. Ten mano Lietuva", guodėsi senutė tremtinė. "Lietuvos netekau dėl to, kad ją mylėjau", kalbėjo senelis, braukdamas ašarėlę... Žygeiviai ir dainų padainavo, ir papasakojo apie dabarties Lietuvą, ir dovanų įteikė, ir ir filmavo, fotografavo.

Sibiro žemėje amžinam poilsui nuo bado ir katorginio darbo atgulę tūkstančiai Lietuvos gynėjų, patriotų, intelektualų... Lietuva neteko elito. Žygeiviai parsivežtą medžiagą - filmą, nuotraukas, dienoraščių mintis - paskleis Lietuvos mokyklose, jie pasiryžę, jei padės Švietimo ministerija, rėmėjai, lankytis pas moksleivius, pasakoti, palikti šalies mokyklose fotografijas iš Sibiro kaip mokinių pilietinio patriotinio ugdymo vaizdinę priemonę. Ši kilni jaunimo misija gal bus paskata kitiems ir sykiu priminimas, kad žmogus turi vieną Tėvynę, kad gimtinės neatstos jokie egzotiški kraštai, kad Tėvynė yra didžiausia žmogaus vertybė, kuri negali būti nei parduodama, nei užmirštama. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba ėmėsi šventos ir garbingos veiklos - jaunimo tautinio patriotinio ugdymo, pilietinės sąmonės gaivinimo. Sėkmės iniciatoriams, naujų prasmingų žygių!



Seime prieš kelionę.



Vilniaus oro uoste išlydint į Sibirą iš kairės sėdi: A.Stasiškis, V.Landsbergis, M.Monkevičius, A.Brazauskas ir G.Alekna



Danų ir lietuvių istorijos pėdsekių žygis



Iveras Henningsenas. 1915 m.

Iveras Henningsenas, danas, dažytojas iš Pietų Jutlandijos, iki 1920 m. priklausiusios Vokietijai, buvo mobilizuotas į kaiserio kariuomenę ir, kaip medicinos tarnybos kareivis, 1915 m. įkandin besitraukiančios rusų kariuomenės nužygiavo per visą Lietuvą - nuo Lenkijos per Užnemunę, padubysių Žemaitiją, vidurio lygumas, Anykščių, Utenos kraštą iki pat Zarasų. Ste-

Pirmasis pasaulinis karas, arba Didysis - taip vadintas, kol dar nebuvo Antrojo - tai ir mūsų istorijos dalis, jau vien todėl, kad ir Rusijos, ir Vokietijos kariuomenėse kariavo tūkstančiai lietuvių, mobilizuotų abipus Didžiąją ir Mažąją Lietuvą skyrusios imperijų sienos. Apie tai, kas anais metais dėjos Lietuvoje, rašyta nedaug, ir jau seniai mūsų istoriografija čia nepasako nieko nauja. Todėl labai svarbu, kad Lietuvoje atgarsio ir pagalbos susilaukė svetimšalių ekspedicija, kuri ir mums atvers dar neskaiytą istorijos puslapį.

bėtina, kaip jis rado laiko ir noro ilguose laiškuose namiškiams pasakoti apie viską (o laišku iš Rytų fronto jis suspėjo parsiusyti daugiau kaip šimtą kartu su atviruko dydžio labai gerais piešiniais).

Smalsaus ir darbštaus kareivio "grobis" iš I Pasaulinio karo mūšių drebinamos Lietuvos - tie popieriuje įamžinti išpūdžiai, išgyvenimai, įvykiai, miestų ir kaimų vaizdai bei vardai, uniformuotų, ginkluotų ir naminėmis sėmėgomis vilkinčių vietinių žmonių maišalynė, charakteringi tipai ir pan. - tas lobis iki šiol nepražuvo, rūpestingai išsaugotas palikuonių, ir beveik po šimtmečio ėmė nešti netikėtą "pelną". Ir jo tautiečiams danams, ir mums, lietuviams.

Turbūt Ivero palikimas atvedė jo vaikaičių Kajų Henningseną į Lietuvą; nuo 1992 m. jis talkina gerinant suaugusiųjų švietimą Lietuvoje, šiemet irgi lankėsi pas mus su grupe organizacijos "Senjorai be sienų" atstovų, sutarė su Bazilionų vidurine mokykla įrengti kompiuterizuotą klasę suaugusiųjų mokymui. Kajus Henningsenas seniai rezgė planą surengti kelionę savo senelio kare aplankytomis vietomis, geriausiai - bent dalį maršruto ne automobiliu, o senolio Ivero transportu: arklių traukiamu vežimu kaimo keliukais. Po vienos kitos bandomosios išvykos ankstesniais metais per Lenkiją iki Lietuvos pagaliau šiemet idėją pavyko įgyvendinti Danijos kultūros instituto Lietuvoje, talkininkų iš Krašto apsaugos bičiulių klubo, žurnalo "Karys", Lietuvos kariuomenės pareigūnų ir daugelio įvairių žmonių vietose dėka. Danų grupę lydėti per visą Lietuvą ėmėsi skautų sambūris "Raitija", vadovaujamas Liudo Augaičio, su savo 8 žirgais žemaitukais, šiai kelionei specialiai parengtu dengtu vežimu. Ir žmonėms, ir žirgams tai buvo ilgas ir sunkus kelias,

kurį įveikti padėjo labai svarbi Valstybinės veterinarijos tarnybos pagalba. 22 dienas (07 20 - 08 10) trukusios ekspedicijos tikslas buvo ne tik pakartoti senolio kelią, ieškoti anų laikų pėdsakų vietovėse ir žmonių atmintyje, supažindinti lietuvius su senolio palikta dokumentika, bet ir bendrauti, kalbėtis, stebėti ir viską fiksuoti, filmuoti, fotografuoti, užrašinėti - sukaupti kuo daugiau medžiagos, kuri padės plačiau parodyti danams mažai jiems žinomos Lietuvos dabartį.

Taigi kol "viršūnėse" - vyriausybės ir ministerijų lygyje vyksta ginčai, kas turėtų sukurti Lietuvos įvaizdžio kūrimo strategiją it už tai pasiimti gražučius dešimtis tūkstančių litų, "apačioje" savanoriškai dirbamas konkretus darbas Lietuvos įvaizdžio labui.

"Varpai" kelionės vaisius trumpai įvertina projekto partneriai.



Prie žemėlapių palinkę: Kajus Henningsenas, Danijos kultūros instituto direktorė Audra Sabaliauskienė, kairėje - "Raitijos" skautų vadas Liudas Augaitis ir LDK Birutės draugijos narė Irena Burokienė



Kajus Henningsenas: "Apsakyti viską - reikėtų parašyti daktaro disertaciją"

Atkelta iš 11 p.

- Jūs planavote iš anksto kelionės maršrutą pagal Ivero Henningseno aprašytą jo žygio trasą. Ar pavyko įgyvendinti jūsų idėją - pakartoti tą patį kelią? Kiek km nuvažiavote arkliniu vežimu, automobiliu?

Taip, mes radome tikrą kelią ir jis sutapo su mūsų išankstiniu planu. Mums iš tikrųjų pavyko pabūti Lenkijoje ir Lietuvoje visose vietose, kur yra buvęs senelis. Taigi įgyvendinome tikslą - pakartoti jo maršrutą I pasauliniame kare.

Aš manau, kad arkliniu vežimu Lietuvoje nuvažiavome apie 300 km ir automobiliu - ypač ieškodami atokesnių nuo mūsų maršruto vietų - daugiau kaip 900 km. Tai todėl, kad fotografas-operatorius su visa aparatūra negalėjo važiuoti vežimu.

- Apibūdinkite savo bendrakeleivius - ir danus, ir lietuvius.

Apibūdinant mūsų grupę, reikia kalbėti apie kiekvieną individualiai. Mes darbamomės kartu nuo 1999 m. ir surengėme parodų, tris žvalgomojus žygius ir dabar tą didįjį. Mūsų privatumas, kad esame skirtingi ir tai, ką patyrėme, matėme skirtingai. Bo Norregardas, istorikas, rūpinosi maršrutu ir istoriniais faktais, Karlas Jensenas ir kiek vėliau Aleksas atsakė už fotografavimą ir filmavimą. Jie viską matė per lęšius, kas vakarą tvarkydavo medžiagą. Ole Oestergaardą, rašytoją, labai domino, kaip žmonės gyvena savo namuose, jų mąstymas ir minčių bei nuotaikų reiškimo būdas.. Be to, jis sėkmingai bendraudavo su paprastais žmonėmis ir jaunaisiais skautais. Bjarne Kingas (Kingo), dailininkas, buvo atidus kraštovaizdžiams; jis taikliai analizuodavo patirtus išpūdžius ir palaikydavo mūsų gerą nuotaiką. Andersas Norregardas, gydytojas, turėdavo truputėlį darbo, o šiaip labai gerai bendraudavo su kitais žmonėmis. Kaip gydytojas, iškart įgydavo statusą susitinkant su oficialiais asmenimis. Aš -Kajus Henningsenas, ekspedicijos vadovas, turėjau darbo iki soties: planuoti, atstovauti, skaityti paskaitėles, būti malonus ir visame žaidime detales išlaikyti "didžiajame" plane. Mūsų gerieji šeiminkai taip pat turėdavo savo planų ekspedicijos metu, taigi Kajui kartais tekdavo mūsų planus nenorom apversti, net jeigu šeiminkų planai būdavo geri. Reikėjo matyti kiekvieną dalyką ir žiūrėti, kad būtų visuma.

Apibūdinti lietuvius? Aš juos skirčiau į keturias grupes. Dainijos kultūros institutas, Audra Sabaliauskienė buvo centrinis asmuo, VIP - turi fantastišką ryšių tinklą, pažįsta daugybę žmonių ir suvedė mus su reikiama žmonėmis iš KASP, skautų, Bažnyčios, kariuomenės, net generolais. Audra daug nuveikė rengdama popierius, versdama laiškus, buvo labai praktiška visuose reikaluose. Trumpai tariant, nuostabi moteris. Šaunus Antanas Burokas (Krašto apsaugos bičiulių klubas). Pame nu mūsų susitikimus dar gegužės mėnesį, pažintį su KASP vadovais, Antano mums parodytą KASP muziejų. Daug istorinių faktų sužinojau iš jo apie įvykius 1991 m. prie TV bokšto, Parlamento, o ir apie 1944-1954 m. partizanų kovą; tai žiauri ir ilga rusų sprespaudos ir represijų istorija. Apie tai daug išgir-

dom ir iš kitų žmonių. Antanas ir jo žmona (ir sūnūs) tikrai maloniai rūpinosi mumis per visą ekspediciją. Be Audros ir jų būtų buvusi kitokia ekspedicija - turistinė kelionė, o ne gyvas bendravimas su žmonėmis visur.

Skautai su Liudu Augaičiu ir jo žmona bei dukra buvo ypatingas išgyvenimas. Taip, buvo žirgai ir vežimas. Tai buvo savitas būdas keliauti ir patirti. Bet jie vaidino kiek kitą vaidmenį, negu aš anksčiau įsivaizdavau. Pirmiausia, skautai - tai jau na karta, jie moka angliškai. Jie buvo tikrai smalsūs ir užduodavo mums daugybę gerų klausimų - kodėl rengėme šią ekspediciją, kaip gyvena danai, ką mes manome apie Lietuvą ir t.t. Jie labai padėjo megzti kontaktus su kaimo žmonėmis, prakalbindavo juos, sodino vaikus pajodinėti ant žirgų, gyvai bendravo su visais. Mes pasinaudojome jais kaip ekspedicijai svarbiais vertėjais. Prie Dubysos folkloro šventėje jie rūpinosi mūsų paroda ir aiškino žmonėms, koks mūsų ekspedicijos tikslas, kas buvo senelis Iveras, pasakojo apie piešinius ir laiškus. Kas kart, kai mes surengdavom parodą, jie imdavo ją į savo rankas. Puiku. Savo ruožtu mūsų grupė klausėmės jų apie gyvenimą



Ole Oestergaardas partizanų bunkeryje prie Antazavės



Kajus Henningsenas ir skautas Vytenis prie ekspozicijos stendų šventėje Lakštingalų slėnyje prie Dubysos



Iš dešinės: Karlas Jensenas, Ole Oestergaardas, Kajus Henningsenas ir Andersas Noregardas Vosgėliuose



Ariogaloje, prie paminklo Sibiro tremtiniam



L.Augaitis kausto arklių prieš žygį Marijampolėje, Logistikos bataliono kieme

Lietuvoje, apie jų ateities svajones, apie jų mokyklas ir tėvus. Bet Lietuvoje jums reikia revoliucijos, kuri ir berniukus išmokyti ruošti valgi, plauti, skalbti ir daryti panašius darbus. Kur skautės-feministės tarp tų mergaičių?

Savanoriai šaliai buvo kiek didesnė "paslaptis". Žinome, kad jie ekspedicijai daug padėjo logistikos reikalais. Bet ir jie atliko kitokių vaidmenį negu mes numanėme. Tai jau vyresnė karta. Jie matė kovą prieš Rusijos priespaudą. Susitikęs su jais Marijampolėje, patyriau, kad jie pesimistiškai vertina Lietuvos raidą. Blogi politikai, reikalai klostosi blogai, realią grėsmę kelia Rusija, kuri čia už 40 km, ir t.t. Jie kalbėjo apie "senas dienas" - tai suprantama. Bet sykiu jie buvo labai atviri, puikiai suprantantys humorą ir jaučiantys pasididžiavimą tuo, ką nuveikė šaliai. Kai vėliau pamatėme partizanų būstines, rusų valdymo pasekmes ir kolchozų santvarkos suniokotą žemės ūkį, suprato, kad jie kalba tiesą. Gyvenimas jiems buvo/yra sunkus. Bet antra vertus, jie dalyvauja jūsų istorijoje, geroje ar blogoje. Mano privati nuomonė, jog panašiai jautėsi ir Danijos laisvės kovotojas, kurį aš pažinojau - mano tėvas irgi buvo savanorių pajėgose po II pasaulinio karo - po 10-20 metų ir Danijoje daugelis žmonių pamiršo rezistentų pasiaukojimą savo šaliai. Mano tėvas tuo metu taip pat buvo šiek tiek pesimistas. Bet, laimei, mes čia tarp jūsiškių sutikome daug įvairaus tipo žmonių, su jais buvo lengva rasti bendrą kalbą.

Apie Bažnyčią. Net Antanas dusyk išsitarė, kad mes nesame tikri krikščionys; aš vis dėlto pasakysiu, kad mes esame protestantai, ir tai taip pat yra krikščionybės atmaina. O mums susidarė įspūdis, kad Lietuva yra stiprios katalikybės šalis. Aš nepamiršiu tėvo Saulius Troškūnuose, kai jis į mano pastabą, kad viskas tėra atsitiktinumai, pasakė: jūs nežinote viešpaties plano! Taip pat ir svetingumo Troškūnuose, kurį jautėme ir susitikime su bendruomene aną vakarą. Vis atsimenu seną moterį, kuriai parodžiau singogos piešinį ir pasakiau: jos nebėra. Tada ji atsakė: aš žinau, kur ji yra - ji buvo atnaujinta, pakeista, mes ją suradome!

Kariuomenė. Kai atvykome į Marijampolę, mus priglaudė kareivinėse, mums parengė programą. Didžiausias įspūdis buvo pamatyti buvusią Rusijos armijos bazę giriose su aikšte lėktuvams ir dideliu vadavietės bunkeriu, paslėptu miške. Jis priminė mums šaltąjį karą, kuris galėjo virsti labai karštu! Mes gyvenome karininkų viešbutyje ir maitinomės kantinoje - nemokamai. Karininkai mums daug pasakojo apie bendradarbiavimą su danų kariais Kosove, Afganistane ir Irake. Nepamiršiu paskutinės dienos Vilniuje, kur mes buvome apsisostę Karo akademijoje - koks svetingumas!

Bendra charakteristika būtų - malonūs, žingeidūs, pasirengę padėti, atviraširdžiai žmonės, turintys gerą humoro jausmą.

- Kaip išivaizdavote prieš kelionę Lietuvos kaimą, mažus miestelius ir jų gyventojus pagal Ivero pasakojimus ir kitus šaltinius ir kiek tas įvaizdis pasirodė panašus į tai, ką iš tikrųjų radote?

Pirmoji mintis apie tai mūsų grupei - jie tikrai vargšai. Jie gyvena kaip senais laikais - namai, kuriuos reikia taisyti, dažyti, laukai, kuriuos reikia sukturinti; ir visur tie kolchozų griuvėsiai? Kaip jūs įstengiate išgyventi su viena ar dviem karvutėmis, mažais daržiuokais ir galbūt mažais laukais, kurie ariami arkliais?

Antroji mintis buvo: maži mies-



Atkelta iš 13 p.
teliai ir namai panašūs į tai, ką Iveras Henningsenas piešė 1915 m. Vėliau suvokėme, kad daugelis namų tušti arba juose gyvena tik seni žmonės. Klausimas kilo: kur jaunos šeimos, jaunimas, darbingieji? Jie turbūt miestuose. Paskui prisiminiau, kaip lankiausi prieš 14 metų Vilniuje bei kituose dideliuose miestuose ir mačiau tuometinę situaciją. Jie man atrodė senamadiški - o dabar didieji miestai atrodo panašiai kaip kiti miestai Lenkijoje, Vokietijoje, Danijoje su gausiom didelėm parduotuvėm, dideliais namais, daugybe automobilių ir - kaip Vilniuje - su transporto kamščiais. Mums susidarė įspūdis, kad visas vystymasis nuėjo į miestus. Kad niekas nesirūpina kaimu, vadinasi, ir tais senais žmonėmis, kurie nebegali dirbti, ligotais ir bedarbiais. Žinoma, matėme vietų, kur yra daugiau traktorių, daugiau automobilių, matėme žmonių, kurie šį tą daro savo namams. Bet aš vis tiek tvirtinsiu, kad nesunku rasti namų, sodybų, atrodančių kaip Ivero Henningseno piešiniuose - ne muziejinių!

Bet gerą prisiminti, kad Ivero Henningseno maršrutas nuvedė mus į visokius mažus miestelius ir kartais toli net nuo nedidelių kaimų. Mes sutikome žmonių, kurie gyvena labai vieniši, nesirūpina savo drabužiais ir net turi labai mažai vandens. Bet dažnai tuos pačius žmones aplanko jų vaikai arba vaikaičiai, kurių vilki labai moderniais drabužiais, gerai kalba angliškai ir galėjo mums vertėjauti. Turėjome įdomių pokalbių su daugeliu tų žmonių, jie buvo labai draugiški ir domėjosi mūsų tikslais. Jie suteikė mums galimybę viską filmuoti ir net juos pačius prie jų namų. Vienas reikšmingas dalykas - daugelis tų kaimo žmonių mums ką nors dovanodavo. Mes gaudavome mėsos, medaus, duonos, gėrimo, degtinės. Žinoma, jie neturėjo viso to daug, bet jie dalijosi su mumis! Dusk Bo netgi gavo šuniuką, bet atsisakė - ne, ačiū.

Grįžęs į Daniją, aš pagalvojau, kad pas jus kaime turi įvykti esminių pasikeitimų. Reikia kurti didesnius ūkius ir rasti kelią į permainas. Tikimės, kad žmonės įsitrauks į permainas, jausis, kad tai ir jų idėjos. Su ta rusų laikų patirtimi tai gali būti sunkus uždavinys.

- Ruošdamiesi Ivero piešinių parodėlėms, susitikimams su vietos gyventojais ir pokalbiams, tikėjotės šiokios at tokios sėkmės. Kaip iš tikrųjų mezgėsi bendravimas, ko iš to pasisėmėte, kokie jūsų pastebėjimai?

- Per paskaitėles parodų metu, rodant piešinius ir pasakojant apie Ivero laiškų, didelių diskusijų su manim nekildavo. Bet pastebėjau, kad žmonės daug diskutuodavo tarpusavy. Nemokėdamas kalbos, nesupratau, apie ką. Bet žmonės mums papildydavo informaciją apie senus laikus - kur buvo bravoras, dvaras, kaimas, namai. Dažnai suteikdavo naujų žinių, kur vyko mūšiai, kur buvo kapinės ar kaip rasti kokį nors pastatą. Vertingos informacijos gaudavome kur nors laukuose suradę senų žmonių, kurie prisimindavo vardus, buvusius vietovardžius. Pvz., vienoje vietoje žmogus prisiminė, kad didelį ūkį turėjo "vokietis viršininkas", kitur aiškino: "šita vieta - Ėgliabaliai, dabar tėra tik dvi nedidelės sodybos, o praeityje tai buvo kaimas"; antai moteriškė vardu Marija parodė mums vietą, kur frontasėjo per didelį sodžių, kurio dabar nebėra. Bet mes radome griuvėsių. Tas mums daug pasakė.

Pastebėjau, kad sunku buvo įsivaizduoti I pasaulinį karą, tuos kareivius, arklus, patrankas, vežimus abiejose pusėse. Beveik neįmanoma įsivaizduoti: kaip kas nors galėjo laimėti karą? Užkariauti kokią nors šalį ir ją išlaikyti? Ir apskritai, koks gyvenimo naikinimas ir kokia beprotybė!

- Kas buvo labiausiai netikėta per visą kelionę? Kas buvo nemaloniausia?

Visiškai netikėta, kad viskas sekėsi gerai. Laisvas, be įtampos bendravimas su mumis ir tas geranoriškumas iš visų - net žurnalistų. Ir kad buvo tiek daug "atvirų durų".

Žvelgiu savo požiūriu - esu 67 metų, patyręs II pasaulinio karo pabaigą, kai Danija 1945 m. tapo laisva, bet aljanse su Vakarų pasauliu. Buvęs "šaltojo karo" metų kareivis, kuriam buvo uždrausta lankytis Rytų šalyse, matęs statomą Berlyno sieną. Jau brandos metais buvęs maištų Vengrijoje, Čekoslovakijoje, Rytų Berlyne ir kitur liudininkas, visad būkštavęs, kas įvyktų, jei kultų atominis karas. Po to laisvės išgyvenimas 1989 m., kai buvo išgriauta Berlyno siena. Tada svajojome apie naują pavasari. Tuo metu aš nežinojau beveik nieko apie mūsų Rytų kaimynus, tikėdamasis, kad ir jiems ateina pavasaris. Su tokia nuotaika atvykau į Lietuvą 1992 m., pamačiau visokeriopą rusų padarytą žalą. Džiaugiausi matydamas ir jausdamas paki-



Irena Burokienė ir Kajus Henningsenas Dubysos slėnyje ties Ariogala



Susitikti su ekspedicijos dalyviais atėjo Vosgėlių apylinkių žmonės



lią lietuvių tautos dvasią atgavus savo valstybę, bet buvau pri-blokštas išvydęs laukinį kapitalizmą 10-ojo dešimtmečio pradžioje, skurstančius senus žmones, jaunas šeimas ir klausydama-masis apie žmones, kovojančius dėl maisto ir apdaro. Pakako tik pamatyti turgų Vilniuje. O dabar mačiau paskutinių 14 metų pažangą. Man ji buvo kone neįtikėtina kalbantis su žmonėmis, klausantis karių, šaulių, girdint istorijas apie trėmimus, partizanus ir suvokiant, kad ekspedicija keliauja per šalį, kur "pilietinis karas" baigėsi tik prieš 15 metų.

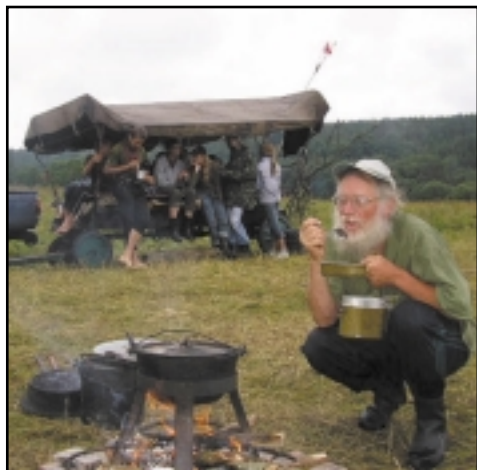
Noriu pasakyti, kad man, išaugusiam iš Danijos istorijos, sunku suvokti, įsivaizduoti jūsų situaciją, jūsų galvosena. Ir tikrai man netikėta, kad po viso to, kas buvo tik prieš 15 metų, mes esame kartu Europos sąjungoje ir NATO!

Kas nemaloniausia? Nemalonu buvo sirguliavimas, gal ir dėl maisto. Bet aš tai išbandžiau jūsų šalyje jau prieš tai.

Aš pats to nepatiria, bet Ole, Bjarne ir keli skautai buvo patekę į vieną nemalonią situaciją. Mažame miestelyje Ole ir Bjarne pakalbino moteriškę, ji leido pamatyti jos namus ir pafilmuoti. Pasikvietė kelis skautus eiti kartu pavertėjauti. Iš pradžių jie manė, kad tie namai tai bus valstietiška troba, bet čia

buvo daugiabutis pastatas. Moteris pakvietė vidun. Ten sėdėjo trys vyriškiai ant dviejų lovų ir žiūrėjo TV. Trumpai tariant, juos išmetė iš buto beveik jėga 3 pikti ir labai agresyvūs vyrai.

- Ką jūs, kaip Lietuvos bičiulis, perkeltumėte ar linktumėte



Arklininkas Valerijus

perimti iš savo Danijos į lietuvišką tikrovę, ir atvirkščiai - kaip Danijos patriotas, ką norėtumėte iš Lietuvos perkelti į danų gyvenimą (jei kalbėsime apie papročius, įpročius, gyvenimo būdą, nacionalinio charakterio bruožus etc.)?

Kad atsakytum į šį klausimą, reikia parašyti daktaro disertaciją! Atvirai kalbant, tarp danų ir ir lietuvių yra daug panašumų; pirmiausia, mūsų humoras panašus. Mes mėgstame tuos pačius anekdotus. Pavyzdžiui, vienas apie Gorbačiovo viešnagę pas Clintoną. Clintonas krikščionis ir vesdavosi Gorbačiovą į rytines mišias. Kiekvieną rytą Gorbačiovas išgirdavo balsą: Tu laimingas! Gorbačiovas nekreipė į jį dėmesio. Bet paskutinį rytą jis atsigręžė pasižiūrėti, iš kur tas balsas. Pamatė, kad balsas ateina nuo krucifikso, ir paklausė: Kodėl aš laimingas? Kristus atsakė: Tu laimingas, kad aš prikaltas! Ar čia katalikų, ar protestantų anekdotas?

Aš nežinau, ar lietuviai tingūs. Danai - taip! Mes ne visada esam kruopštūs. Danijoje skautai taip pat dainuoja daug dainų. Mes turime dainyną liaudies vidurinėms mokykloms, kuri moka beveik visi danai. Panašiai kaip jūs - beveik visi mokate dainas, kurias dainavo Liudas.

Jei rimtai, aš manau, jūs galėtumėte iš mūsų visuomenės perimti patirtį, kaip mes iš valstiečių šalies tapome industrine šalimi. Tai buvo didelė permaina. Taip pat aš manau, kad jūs galėtumėte kai ką perimti iš mūsiškės mokyklų sistemos, kad tiek daug jaunų neatsidurtų "užribyje".

O ką mums perimti iš lietuvių? Jūsų svetingumą ir būdą rengti pobūvius sode (K.H. tikriausiai turi omenyje atsisveikinimo vakaronę, baigus ekspediciją, dim.plk. lt. E. Jakimavičiaus kaimiškoje sodyboje Vosgėliuose - Red.). Jau minėjau valstiečius, kurie mus apdalydavo dovanomis. Tai neįprasta Danijoje. Jūsų kovos už savo šalį dvasią. Mes Danijoje šitai truputį pamištame, taip pat ir laisvės svarbą šaliai. Na ir dar, kaip vienas lietuvis man kalbėjo: jūs niekad nebūsit lietuviai, nes jūs nemokate gerai šokti, neatidarote durų damoms, lipate kopėčiomis į viršų damai iš paskos ir nemokate jodinėti.

Aš taip pat žaviuosi jūsų stipriu katalikišku tikėjimu - net jei ir nepritariu jūsų iškėjimui popiežium.

Turėtume laiko, pasakyčiau daug daugiau...

- Kaip ketinate panaudoti šios kelionės rezultatus (asmeninius išpūdžius, prisiminimus, užmegztus kontaktus, filmuotą, fotografuotą medžiagą?)

Neseniai surengėme parodą Danų bibliotekoje Flensburge, Vokietijoje, apie Iverą Henningseną ir ekspediciją Lietuvoje. Aš skaitau pasakaitas apie ekspediciją. Mes padarėme daugiau kaip 3000 nuotraukų ir atsiųsime jas jums, kai tik sutvarkysime. Darome dokumentinį filmą, bet tai truks daugiau kaip pusmetį. Parengsime knygą apie ekspediciją.

Mes beveik baigėme knygą apie Iverą Henningseną ir jo piešinius. Jei Lietuvoje tai domintų, mes atsiųstume ją vertimui į jūsų kalbą. Esant galimybėms, galėtume atsiųsti į Lietuvą mūsų parodą.

Jau užmegzėme kontaktus su kino prodiuseriais Lietuvoje ir kt.



Žygio pabaigtuvėse - "Raitijos" skautai su svečiais. Šalia skautų vadovo L.Augaičio - lauko kariuomenės vado adjutantas; pirmoje eilėje (iš dešinės) - kpt. A.Alonderis, dr. R. Batūra, brig. gen. A.Pocius, pulkininkas A.Dudavičius, mjr. B.Stukas.



Liudas Augaitis: "Pasiekėme daugiau, negu įmanoma"

Atkelta iš 15 p.

- Danai atvyko su aiškiu, keleri metai brandintu planu, žinodami, ko siekia ir ieško. Jie buvo viskuo pasirūpinę, išskyrus arklinį transportą. O ką Tu mąstei, ko tikėjaisi, leisdamasis su savo skautais į tą avantiūrą, pasiūlytą vos kelios savaitės iki žygio pradžios?

- Sutikęs su tuo pasiūlymu, aš irgi puikiai žinojau, ko mes norim, žinojau, kaip bus, ir kada bus medus, kada bus alus... Iš anksto aišku buvo, kad mes dar per silpni tokiam žygiui: ir aš per silpnas, ir mūsų vaikai per silpni, ir arkliai dar ne tokie. Bet nesitraukėm - tiesiog vykdėm kas reikia, pasiduodami, anot kunigo Juliaus Sasnausko knygos žodžio, tajai "malonės akrobatikai", kuri šiaip ar taip tave išves... To imtis buvo garbės dalykas. Idėja buvo gera ir mums ne svetima. Mes turim pajėgti keliauti skersai ir išilgai Lietuvą, ir ne taip, kad kas tave vežiotų, o keliauti, brautis be atokvėpio - tai svajonė, kuri nesusijusi su danų projektu. Kai atsiranda tokios aplinkybės ir dar tokie puikūs bendrakeleiviai, kartu, kokios begali būti abejonės?

- Kokias problemas teko spręsti prieš iškeldijant, o ir pačiame kelyje?

- Kad toks žygis klotųsi gerai, reikia įdėti pinigų, daug pinigų, o jų nėra... Gerai, kad mūsų raitija turi įdirbį; ne kartą yra buvę, kad, ko nors imdamasis, tiesiog rizikuoji. Žinau, kad kai kas iš mūsų raitelių tėvų daug ką gali. Neprašinėjam pagalbos eiliniams reikalams, bet kai nebėra jokios išeities, pasakai - mums truksplis reikia tiek ir tiek, avinėli, pasipurtyk - ir pasipurto...

Šiai kelionei pritrūko daug ko. Reikėjo skubant paruošti reikalingą vežimą - geležis virino kaimynas, geriantis, jau 4 val. ryto belsdavo į langą: Liudas, daj... Neišmanau suvirintojo darbo, bet matydamas abejoju, ar laikys, ar neluš. Ir lūžinėjo; rišom, tvirtinom virvėm ir toliau važiuom, kol Paežeriuose kaip reikia suvirino meistrai už ačiū. Kita to reikalo pusė - gerai, kad lūžo, būtų nuobodu, jei viskas būtų buvę teisingai suvirinta; buvo įdomu, kaip ir kur dar lūš, ir kaip mes visa tai surišim, ir mes iš tiesų įdomiai rišom, gerai rišom...

Vežimui tempti reikėjo stambaus arklio, net dviejų. Derėjausi su Riešės žirgyno direktorium - su žirgynu seniai palaikom ryšius, mūsų skautai ten vis važiuoja į talkas. Tikėjomės pasiskolinti arba išsinuomoti eržilą, bet susitarti neišėjo. Kažkokiu stebuklingu būdu pasiskolinom iš nepažįstamo kaimiečio kumelę, turbūt niekad nekaustytą. Jau kelionėje kaustėme kumelę, teko arklį paguldėti ant šono, ir net stebėtina, kaip klusniai, lyg viską suprasdamas, gyvulys paduodavo koją. Danų nebuvo šalia, jie būtų su džiaugsmu filmavę tą sceną. Buvome gavę dovanai ir dar vieną kumelę, su kuria nepavyko rasti kalbos, nebuvo kontakto, ganykloje prižiūrta išspardydavo, dantimis ištraukdavo kuolą ir patraukdavo kur akys veda - teko ją atiduoti kitam šeimnininkui.

Didelę, mūsų žygiui gyvybiškai būtiną pagalbą suteikė Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba. Tai buvo daugiau negu parama. Nežinau, kaip mes būtume pervežę arklius iš vieno taško toli į kitą; gal ir būtume kažką išsisukę, pergabėję, bet tai būtų pernelyg didelis vargas.

- Kas buvo sunkiausia toje kelionėje?

- Fiziškai sunkiausia atkarpa ir žmonėms, ir arkliams buvo turbūt Suvalkijoje nuo Ožkabalių iki Zylpių dvaro - 50 km per nepakeliamą karštį, per vieškelio dulkes. Man asmeniškai labai sunkus momentas buvo incidentas ties Troškūnais, kada arkliai nuklydo iš ganyklos ir patraukė pasivaikšioti per vietinės moteriškes daržų, ir savininkė, labai nuožmi ir arogantiška žmogysta, reikalavo atlyginti nuostolius - 1000 Lt. To nukentėjusio daržo buvo labai nedaug - keli kvadratiniai metrai morkų, burokėlių, keli kopūstai; vasara sausa, daržovės menkos, o ir arkliai ne tiek apskabę jas, kiek vien perėjo per lysves. Neturėjau tų reikalaujamų 1000 Lt, atidaviau paskutines 4 šimtines. Ne tiek tų pinigų buvo gaila, kiek slogiai nuteikė susidūrimas su tokiu žmogumi.

Apskritai, kelionė buvo labai sunki ir varginanti, be to, lydėjo įtampa - kai keliais traukia 30 raitų ir dviračiais važiuotų vaikų,



Žygio vežimas

visko gali nutikti. Esam kartą keliavę (ne šiomet) autostrados pakraščiu kartu su kumeliuku, jį turėjo dengti dviratininkų vora, kad neiššoktų prieš kokią mašiną.

O šiaip tie sunkumai ir vargas tam tikra prasme buvo tikslas ir prasmė. Yra tokia krikščioniška trauka pasitikti vargą, kančią. Žinau, kad skautams tas patirtas kartu su dideliu būriu keliautojų vargelis ilgame vieškelyje liks kaip brangus, šviesus prisiminimas, kažin ar toks išgyvenimas jiems kada pasikartos. Be to, tie vargai baigiasi palaimingai - dega laužai, čirška keptuvės, nuovargis atlęgsta, nuotaika nuskaidrėja...

- Kokie būtų maloniausi prisiminimai iš to, ką kelionėje aplankėte, pažinote, patyrėte?

- Visko neišpasakosi. Sutikom labai puikių, šviesių paprastų žmonių. Ką Lietuvos gražaus gali sutikti - tai tikrą kaimietį tikrojo sodyboje. Įsiminė viešnagė pas seną bitininką kelionės pradžioje, Ožkabaliuose. Nuo seno pas jį užsuka pakeleivingi nepažįstami žmonės, visiems jo durys atviros, kam reikia - nakvynę čia ras. Žmogus išsaugojęs tokį dabar retą vaišingumą, svetingumą, tą senų laikų kaimiečio širdies gerumą. Malonu buvo bendrauti su darbininkais Paežeriuose, suvirinusiems mūsų lūžinėjančią vežimą ir atsakiusiais atlyginimo. Jie - kolūkinii dirbtuvių žmonės, bet supratau, kad ana santvarka jų smegenų nespėjo išplauti, jie, zanavykai, išlaikė savą dvasią, lietuviškumą gal labiau, negu kitur, užtat ten matyti daugiau tvarkos, gospadoriškos rankos. Ir Šakių miestukas gražus, tvarkingas, o panašaus dydžio Raseiniai - pilkas, neįdomus, neskoningas (bent mano akimis žiūrint), nors ir čia yra puikių žmonių, kaip kad Antanas Kliunka, tikrai šio žemaičių krašto šviesuolis. Įdomu buvo susitikti zanavykų krašto kultūros židiniu tapusiam Zylpių dvare jo šeimnininką V.Cikaną, garsų kalvį-menininką V.Jarutį - ir ne šiaip paplepėti, o pasvarstyti idėjas - kaip mūsų raitijai įsirengti žaizdrą arklių kaustymo reikalams, ką galėtume kartu surengti Zylpiuose...

- Ko pasisėmė žygyje tavo jaunimas - skautai?

- Mes visą laiką mokomės - ne tik skautiškų praktinių dalykų, bet ir gyvenimo tiesų. Palengva jie darosi kitokie, negu standartiniai gatvės vaikai, nors kartais ne iš sykių suvokia, ko iš jų norima, kodėl vakarais reikia dainuoti, lyg kokiam folkloro ansambliui, mokyti sušokti "Bulių" ir pan. Mane pralinksmino nugirsta replika "Liudas kartais nusišneka"; kad ir nusišnekėdami, vis dėlto susišnekame ir einame į priekį. Tas žygis labai pakylėjo jaunimą, jie pamatė save kitaip, pasijuto kitokie. Andai manoji žmona ir pagalbininkė Bronė prieš naktį žvilgtelėjo į trobelę - mergaitės miega, bet dvi vis dar prie ugnelės sėdi. Klausia, ką čia veikia - ogi kita iš kitos nusirašinėja "Lietuva brangi" žodžius; viena jų iš Amerikos, turtingų tėvų... Virsmas įvykęs, mes jau laimėję - jie jau tapę tikri skautai broliai ir sesės; nors patys apie tai jie nemąsto, bet aš tai matau, ir tas gavina.

► Nukelta į 17 p.



Ekspedicijos pabaiga - Dusetų krašte, Vosgėliuose

Atkelta iš 16 p.

Dim. plk. ltn. Eugenijus Jakimavičius

Šito Vosgėliuose dar nebuvo. Kaime apsisitojo Danijos svečiai, juos lydintys Vilniaus skautai raiteliai ir dviratininkai - ekspedicijos dalyviai: čia ilgo žygio pabaiga, čia paskutinė bazinė stovykla

Marijos ir Eugenijaus Jakimavičių sodyboje plevėsuoja Lietuvos ir Danijos valstybinės vėliavos - joje įsikūrė keliautojai danai ir jų svečiai. Gretimoje sodyboje, papuoštoje skautų atributika, šurmuliuoja skautų raitija. Iš šių sodybų jie vykdavo į aplinkines kario Ivaro Henningseno pereitas vietas. Taip per šešias bazinėje stovykloje praleistas dienas svečiai su parodėle ir seminarais aplankė Dusetų, Antazavės, Daugailių apylinkes ir Zarasus. Grįžę iš apylinkių, danai tvarkydavo savo kelionių medžiagą, ruošdavosi kitai išvykai ir, žavėdamiesi mūsų vietovaizdžiais, lankė Vosgėlių piliakalnį, karo sunaikintą Paimdrės kaimą, aplinkinius ežerus.

Skautai gyveno savo skautišką gyvenimą. Vakaraus prie laužo skambėdavo jų dainos, trypė senovines polkutes poros. Pas juos kasdien susiburdavo kaimo jaunimas. Žirgai, saviti šokiai, įdomūs pokalbiai, naujos pažintys. Išradingumo Lietuvos skautų raitijos vadovui Liudui Augaičiui netrūko. Skautų stovykloje buvo įdomu ir linksma.

Įdomu buvo ir apylinkės gyventojams pasiklausyti senų istorijos įvykių, o ir patiems pasipaskoti apie Vosgėlių ir aplinkinių kaimų praeitį, apie čionykštį gyvenimo būdą. Danai domėjosi kaimo buitimi: žmonėmis, jų darbais ir vargais, žmonių sodybomis, apylinkėmis, įdomiais įvykiais. Domino juos Lietuvos laisvės kova 1944 - 1953 metais. Įdėmiai jie apžiūrino 1944 gruodžio 24 d. Antazavės šilo partizanų mūšio su okupantais vietą, klausėsi A. Buroko pasakojimo.

Žygio kulminacija - paskutinė diena, seminaras - vakaronė Vosgėlių kaime.

Rugpjūčio 20 d. saulutė krypo vakarop. Į sodybą rinkosi Vosgėlių apylinkės gyventojai, atvyko svečiai iš Vilniaus, Utenos, Dusetų. Ruošėsi tarsi paradi skautai raiteliai ir dviratininkai.

Po Lietuvos ir Danijos vėliavomis - laukimo šurmuliukas. Artėja 19 valanda - oficialioji pradžia. Aikštelės centre, ant verandos laiptų, susirinkę danai: pedagogas, grupės vadovas Kajus Henningsenas, fotografas, filmuotojas Karlas Jensenas, gydytojas Andersas Norengardas ir kelionių aprašymų autorius Ole Ostergaardas. Svečiai iš Vilniaus: Lietuvos kariuomenės lauko pajėgų vadovas brigados generolas Arvydas Pocius, Lietuvos karo akademijos l.e. viršininko pareigas pulkininkas Arūnas Dudavičius, šios akademijos dėstytojas istorikas doc. Romas Batūra, akademijos ryšių su visuomene vadovas kapitonas Arūnas Alonderis, Lietuvos krašto apsaugos bičiulių klubo pirmininkas ats. majoras Antanas

Burokas, Danijos kultūros instituto direktorė Audra Sabaliauskienė. Iš Utenos atvyko Lietuvos Šaulių sąjungos Utenos apygardos vadovas kapitonas Bronius Stukas. Iš Dusetų - dailės galerijos direktorius Alvydas Stauskas.

Po liepomis būriuojasi šventiškai pasipuošę Vosgėlių apylinkės žmonės, jaunimas. Čia ir darbščiausi ūkininkai Rima ir Vytautas Pūrai, Viktoras ir Virgis Tuševai, Regina Jakutienė su būrelių dukrų ir kiti. Greta jazmino krūmo dobilienoje išsiriavię Liudo Augaičio skautų būrio raitosios skautės - renginio puošmena, o greta jų - dviratininkai. Šauniai atrodo jaunosios raitelės, sėdinčios ant savo grakščių žirgų. Sodo kiemas erdvus, bet jame vos sutelpa per 70 žmonių.

19 valanda. Sodybos šeimininkas dim. plk. ltn. Eugenijus Jakimavičius susirinkusiems pristato svečius, pradeda seminarą - vakaronę.

Danų vadovas Kajus Henningsenas trumpai apibūdina ekspedicijos tikslą ir eigą, dėkoja Danijos kultūros instituto vadovei Audrai Sabaliauskienei ir Lietuvos krašto apsaugos bičiulių klubo pirmininkui Antanui Burokui, Lietuvos skautų raitijos vadovui Liudui Augaičiui už suteiktą paramą ekspedicijai, gerą stovyklos organizavimą.

Pakeliamos Lietuvos ir Danijos valstybinės vėliavos, giedami Lietuvos ir Danijos himnai. Lietuvos lauko kariuomenės vadovas brig. generolas Arvydas Pocius savo kalboje primena Danijos valstybės ir Danijos ginkluotųjų pajėgų rūpestį ir paramą, suteiktą besikuriančiai Lietuvos kariuomenei, dėkoja danų kariams už draugystę dabartinės taikos palaikymo misijose, reikšdamas viltį, kad tie geri abipusiai santykiai stiprės. Pulkininkas Arūnas Dudavičius svečiams įteikia suvenyrus. Lietuvos skautų raitijos vadovas Liudas Augaitis vaizdžiai papasakoja apie gražų patriotinį lietuvių ir danų žygį, apie patirtus gerus, ilgam įsiminsiančius įspūdžius, baigdamas pristato naują Gintautą



Sodybos Vosgėliuose šeimininkas plk. ltn. Eugenijus Jakimavičius (ketvirtas iš dešinės) ir svečiai iš dešinės: M.Laučius, brig. gen. A.Pocius, A.Sakalauskienė, K.Henningsenas, K.Jensenas, plk.A.Dudavičius.



Pamąstymai metams praeinant

Ats. mjr. Antanas Burokas
Lietuvos Respublikos krašto
apsaugos bičiulių klubo
valdybos pirmininkas



Krašto apsaugos bičiulių klubas svečiuojasi "Varpo" žurnale. Rašau Karių dienos išvakarėse. Artėja šv. Kalėdos, metų pabaiga - tas laikas, kai norisi atsigręžus žvilgtelėti per petį atgal: kiek gi per tuos metus nueita, kiek nuveikta, kas pasiekta? Mūsiškiai bičiuliai šiemet sukosi daugelyje įvykių ir renginių. Čia prisimintini keletas stambesnių, prie kurių organizavimo ir vykdymo teko prisidėti. Buvo įspūdinga kelionė į Europos Parlamento sostinę Strasbūrą ir atgal, aplankant auksinę Pragę, šiemetinę futbolo pasaulio Meką Berlyną, mūsų didžiaviryių lakūnų žuties vietą Soldine, dzūkų tvirtovės vardo nuipelnusią Perloją ir kt. Išlydėjom, protarpiais lydėjom sunkioj, bet įspūdingoj kelionėj-ekspedicijoj savo senelio kareiviškų batų pėdsakais sekančio Kajaus Heninngseno grupę iš Danijos ir kartu Liudo Augaičio "Raitijos" skautus, kurie nuo š.m. liepos 20 d. iki rugpjūčio 11 d. didvyriškai nujojo ir dviračiais nuvingiavo Lietuvos kekeliais mylių mylias - nuo Marijampolės LDK Vytenio bendrosios paramos ir logistikos bataliono kareivinių (kaip starto bazės) per J. Basanavičiaus tėviskę Ožkabalius, garsius Suvalkijos Paežerių, Zyplių dvarus, toliau - per Ariogalą, Raseinius, Dubysos klonius, Troškūnus ir t.t. iki Dusetų, Antazavės, Zarasų. Apie žygeivių išgyvenimus ir gautas pamokas pasakoja ir jie patys šiame "Varpo" numeryje. Pasakojimų tonas, žinoma, būtų kur kas niūresnis, jeigu ne Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba bei jos padaliniai Marijampolėje, Vilkaviškyje, Šakjuose, Raseiniuose, Anykščiuose, Zarasuose, Utenoje, jei ne Šaulių sąjungos Marijampolės, Utenos apskričių vadai ir broliai šauliai, jei ne Antanas Kliunka Raseiniuose, Vidas Cikana Lukšiuose, Marija ir Eugenijus Jakimavičiai Vosgėliuose, jei ne kelyje sutikti tokie puikūs žmonės, kaip tas kapsas bitininkas, pas kuri sodyboje pailsėjome, pasivaishinome medučių, fotografavomės prie jo pastatyto paminklo partizanams, - jei ne visi kiti, kurių išvardinti neįmanoma...

Mūsų klubas kartu su Vilniuje gyvenančių ukmergiečių bendruomene ir svečiais iš pačios Ukmergės šventėme Atvelykį Vilnaus karininku ramoveje. Šventėme ir Ukmergės krašto Pabaisko bažnyčios 570-metį, prisimindami garsų mūsų tarp Žygimanto Kęstutaičio ir Švitrigailos, su kuriuo siejama šios

bažnyčios atsiradimas. Kaip kasmet, dalyvavome pagerbiant Vilniuje Rasų kapinėse čia palaidotų kovose su lenkais už Lietuvą ir sostinę Vilnių kritusių karių atminimą. Turime padėkoti Krašto apsaugos ministerijos sistemos padaliniams, kurie visuomet padeda organizuoti tokius renginius, taip pat kitiems krašto apsaugą remiančioms organizacijoms, su kuriomis visada einame išvien - Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungai, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungai, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiui, Lietuvos kariuomenės karių, nukentėjusių nuo sovietinio ir nacistinio genocido, artimųjų sąjungai, Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugijai, Lietuvos kariuomenės rezervu karių asociacijai, Vietinės rinktinės karių draugijai ir kt. Šia proga būtų negražu nepaminėti, jog mūsų darbuose daug padeda Vilniaus miesto savivaldybės administracija.

Mūsų sostinėje Vilniuje, kaip ir visoje Lietuvoje, verda kūrybinis darbas. Kuriantieji ir dirbantieji tariasi, barasi, dirba, klysta, stato, griaua, taiso ir vėl stato, bet darbuojasi, nesidairo į tuos kritikus, kurie nei patys dirba, nei kitiems duoda. Kiti - niurgzliai, piktai, kad kažkam sekasi, o ypač kad Lietuva eina į priekį, nes jiems "prie ruso buvo geriau". Sunku doriems piliečiams matyti ir girdėti, kaip tam tikra rūšis "tautiečių" tiesiog tyčiojasi iš tų, kurie nevagia, nemeluoja, į akis tiesą sako, kurie savo laisvalaikį, savo patirtį be atlyginimo aukoja visuomenei, savo tautos ir jos valstybės labui, kurie susirūpinę, kad mūsų žemė jos vaikams jau nemielia, jiems čia jau per drėgna, per šalta, o kitų tautų ir dainos gražesnės, kad svarbiausia miestų puošmena tapusiose firmų firmelių reklamose mūsų kalba tapo antrarūšė, neprestijinė... Sunku klausytis, kai lietuvis sako: "visi lietuviai blogi, visa tauta bjauri". Neduokdie, kad šitokių "gudročių" postringavimai - o dažniausiai jie dėstomi labai patetiškai - formuotų viešąją nuomonę.

Krašto apsaugos bičiuliai supranta, kad šalies saugumas - ne vien Krašto apsaugos ministerija, ne vien kariuomenė. Bet savo kariuomenę mes gerbiame ir mylime, nes tai ypatingi mūsų broliai ir seserys, jie prisiekę, reikalui esant, ginti mūsų visų laisvę savo net gyvybės kaina. Krašto apsauga - į šią sąvoką įeina mūsų tautos per šimtmečius išugdyta savita kultūra, gyvenimo būdas, kalba ir jos dialektų įvairovė, tautos pasaulėjauta, daug kitų dalykų, o ypač - vienybės jausmas ir noras darbuotis bendram labui, mūsų visų vienintelės Tėvynės pažangai ir stiprybei. Ištvėrmės visiems tiems, kurie kuria, pradedant statyti ir baigia.

Prisimenant Joną Biliūną - Ant aukštoto stataus kalno pasirodė stebuklingas žibūras - jį pasiekti pasiryžę ėjo, krito, virto akmenimis. Jie žinojo, kas jiems gresia, bet vis vien aukojosi, kad visoje šalyje būtų šviesa. Žmonės iš tų akmenų pastatė paminklą.

Linksmų Šv. Kalėdų, Laimingų Naujųjų metų !

Ekspedicijos pabaiga - Dusetų krašte, Vosgėliuose

Atkelta iš 17 p.

Kedį, kuris, išlaikęs žygio išbandymus, dabar taps tikru skautu. Nuleidžiama Lietuvos vėliava, skautas taria įžodį ir bučiuoja vėliavą. Jį sveikina draugai, aplinkiniai. Skautų vadovui brig. generolas A. Pocius įteikia garbės ženklą.

Tuo išskilmės nesibaigia. Apmaštytams susirinkusius nu-teikia turiningas dr. R. Batūros pasakojimas apie Lietuvos istorijos įvykius, tampriai susijusią su šio krašto piliakalniais, šiomis apylinkėmis.

Už šilo leidžiasi saulė, skirstosi skautų rikiuotė. Raitelės, nubalnojusios žirgus, įsijungia į besilinksminančio jaunimo būrį. Va-

karo svečiai bendrauja prie vaišių stalų, prie laužo, šokių ir žaidimų aikštelėje, kur akį traukia įdomūs, šmaikštūs skautų šokiai. Šoka skautai, šoka vietinis kaimo jaunimas, net kai kas iš vyresniųjų kojas pamiklina. L. Augaitis, akompanuodamas kanklėmis, veda gražias, taip derančias su šios apylinkės regionais dainas.

Jau danguje žvaigždutės sumirgo, jau ūktelėjo pamiškėje apuokas - jau po vidurnakčio. Bet dar vis šurmuliuoja svečiai, susirinkę būreliais, dar yra apie ką pasikalbėti ir svečiams, ir užsieniečiams, ir kaimynams. Jau gilią naktį skautai ir Vosgėlių jaunimas savo stovykloje kuria laužą, tęsia šventę, šokius ir dainas.

Tik brėkstant nutyla stovykla. O apuokas, ūktelėjęs, skelbia, kad greit tekės saulė.

Tokie žygiai - gera pamoka jaunimui, kaip svarbu gerbti ir vertinti savo tėvų ir senelių, o drauge ir Tėvynės praeitį.



Strasbūras

Kelionė Vilnius - Strasbūras (Europos Parlamentas) - Vilnius

Š.m. liepos 4 d. Europos Parlamente Prancūzijos mieste Strasbūre (Strasbourg) lankėsi būrys svečių iš Lietuvos - daugiausia įvairių visuomeninių organizacijų atstovai, o tarp šių dauguma - išvyką organizavusio Krašto apsaugos bičiulių klubo nariai.

Kelionė surengta europarlamentarės Laimos Andrikienės kvietimu. Laima Andrikienė dirba didžiausioje Parlamento politinėje grupėje - vadinamojoje Europos liaudies partijos ir Europos demokratų grupėje, kuri jungia krikščionis demokratų, konservatorių ir kitus centro bei centro dešinės parlamentarų iš 25 šalių. Mūsų parlamentare išrūpino kelionės finansavimą, kartu su savo padėjėjomis suruošė viešnagės Strasbūre bei pačiame Europos Parlamente programą.

Mintimis po šios liepos 2-6 d. trukusios kelionės dalijasi keli jos dalyviai.

Soc. m. dr., doc. Vygas Čaplikas

Strasbūras - Europos demokratijos šviesa

Kiekvienam, kuris domisi ES ir jos politika, labai smalsu pasisvečiuoti ir pamatyti jos svarbiausią ir demokratiškiausią instituciją - Parlamentą. Ypatinę nuotaiką pajunti tada, kai įžengi į plenarinę salę ir nužvelgi tuos žmones, kurie, nesvarbu kokios tautybės, tikėjimo, kultūros tradicijų ir politinių įsitikinimų, sprendžia esminius mūsų žemyno, jo didžiosios gyventojų daugumos būties klausimus. Įspūdį stiprina ir ypatinga, susirinkusius juosianti ratu matinės šviesos siena. Europos demokratijos šviesa...

Demokratijos pamatai padėti dar antikinėje Graikijoje, o čia, Strasbūre, jau daugiau kaip pusė Europos tautų ją pilnai kvėpuoja, naudojami jos privalumais. Bet į tai reikėjo eiti net 2,5 tūkstančių metų, pergyventi daugybę karų, šimtmečių nesantaiką tarp tautų. Tas ir stebina, kad pagaliau kartą tiek daug žmonių sykiu susėdo, kad Europos demokratijos šviesa tampa vis stipresnė, vis daugiau žemyno pašalių apšviečia. Neapykanta, nesusipratimai ir karai paliekami tik istorijos puslapiams.

Stiprų įspūdį paliko ir pakeliui aplankytas Vokietijos parlamentas - istorinis Reichstagas. Tai tikrai demokratijos šviesoje iš pelenų pakilęs feniksas. Vokiečiai dar jį vadina "tautos demokratijos širdimi". Labai įdomi tos "širdies" techninė pusė. Visas senųjų ir naujų parlamento pastatų kompleksas apšildomas naujoji ekologiniu biokuru, kuris gaminamas daugiausia iš rapso. Be to, sumaniai panaudoti senojo parlamento pastato gilieji rūsi: vasarą jų vėsa (šaltas oras) nukreipiamas pro grindis į plenarinę salę, po to, pasiėmęs šilumą, kyla aukštyn ir stiklinio kupolo šerdimi patenka į išorę. Atstatytas parlamentas yra ir energetinės technologijos naujovė, geras šios srities pavyzdys.

Šioje įdomioje kelionėje maloni buvo proga susitikti europarlamentarę dr. Laimą Andrikienę. Ją kaip politikę išsidėmėjau nuo tada, kai ji tapo Lietuvos Europos reikalų ministre, pradėjo pirmuosius derybinius pokalbius su ES institucijomis. Tuomet jos veiklos sfera apėmė ir regioninės politikos klausimus, kurie ES yra prioritetingi, jų sprendimai remiami milžiniškomis struktūrinių fondų lėšomis.

Kadangi esu regioninės politikos ekspertas, labai domino šio dialogo eiga, abiejų pusių - mūsų ministrės ir ES atstovų - argumentacijos, Lietuvos situacijos vertinimas, siekiant narytės šioje organizacijoje. Pagal savo esmę regioninė politika priiskiriama prie pamatinių visuomenės raidos sprendimų, nes ji - arčiau gyventojų. Per regionines ir vietos savivaldos struktūras piliečiai lengviau įsitraukia į valstybės politinį valdymą. Dr. L. Andrikienės šios srities pozicijos buvo pakankamai dalykiš-

► Nukelta į 20 p.



Tarp Europos sąjungos šalių vėliavų



Strasbūras

Atkelta iš 19 p. kos ir stiprios. Manau, jei ji būtų išbuvusi anose pareigose iki galo, užbaigusi pradėtus darbus, šiandien Lietuvos regioninė politika būtų geresnės būklės.

Šios kelionės metu, Strasbūre, vėl teko gėrėtis mūsų politikės mąstymo ir kalbos stilium, išgirsti jos savitus samprotavimus apie ES Parlamentą, apie organizacijos plėtrą, be kita ko - apie Turkijos narystę. L. Andrikenės logika aiški: kodėl turėtume skubėti į šią organizaciją priimti šalį, kurios daugiau kaip 95% teritorijos yra Azijoje, tuo tarpu laukia eilėje tikros europinės šalys: Bulgarija, Juodkalnija, Makedonija, Rumunija, Ukraina ir pan.? Aiškių principų laikymasis - teisingumo garantas.

Malonų išpūdį palieka pati L. Andrikenės laikysena, jos europietiška elegancija. Ji viską daro su giliu įsitikinimu ir atvira širdimi, tą išduoda jos kalbėsena, balsas, taikus ir švelnus tonas. Net ir už kartais aštrių kritikos žodžių jauti, kad ši moteris visa savo esybe yra už taikią mūsų žemyno plėtrą ir visuotinę jo žmonių gerovę. Šie bruožai lemia sėkmę tarp kolegų europarlamentarų, jos patarimų įsiklausoma. Tai ir yra svarbiausia tokiose Lietuvos žmonių patikėtose pareigose.

Hab. m. dr. Pranas Baltrušaitis, gydytojas

Lietuva - geroje šeimoje

Kelionė į Strasbūrą buvo išpūdinga: aplankyti Europos Sąjungos parlamentą, papildyti ir pagilinti savo žinias apie šios daugiatautės organizacijos demokratijos idėjų įsikūnijimo židinį, Europos santarvės tvirtovę - tikrai nepaprastai įdomu ir naudinga kiekvienam lietuviui. Gera jausti, kad mano Tėvynė priklauso šiai vakarietiškos demokratijos šalių šeimai, turi geras galimybes stiprėti ir ekonominiu, ir kultūriniu atžvilgiu. Buvo priimti svetingai. Kiek leido laikas, susipažinome su Strasbūro išymybėmis. Aplankėme ir dar dviejų ES šalių sostines: Pragę ir Berlyną. Užsukome į Žalgirio mūšio lauką, suspėjome dar aplankyti ir Lietuvos didvyrių lakūnų Dariaus ir Girėno žūties vietą - Soldiną.

Kelionė buvo juo malonesnė, kai bendrauji su tų pačių pažįrų ir įsitikinimų, patriotinių nuostatų bendrakeleiviais.

Manau, kad ypač Krašto apsaugos bičiulių klubo nariams būtų pravartu aplankyti ir NATO štabą Briuselyje: šios kolektyvinės gynybos organizacijos reikšmę pasauliui ir Lietuvai sunk pervertinti.

Romanas Steponavičius

Europos parlamente Strasbūre kalbama lietuviškai

Per Europą į Strasbūrą riedantis autobusas suvienijo mus, tris dešimtis bendrakeleivių, įvairiausių žmonių - buvusių tremtinių, šaulių, pedagogų, kariškių, mokslininkų, įstaigų tarnautojų, pensininkų; tarp vilniečių - ir mes, šeši kauniečiai iš Sargėnų.



Su ES darbu supažindina E. Jokubauskaitė, I. Staniulytė ir A. Drėgvaitė

Būdami Strasbūre, turėjome galimybę sekti europarlamentarų darbą gražia lietuvių kalba, telefonizuotose kėdėse įsijungę penkioliktu numeriu pažymėtą transliaciją.

Stebėjomės Strasbūro katedros didybe, skulptūrų gausa, o ir tuo, kad laikas dengia visą tą grožį, deja, pilka spalva... nuo rūkstančių žvakių laužų šventovės viduje... Nenorėčiau, kad tai prigytų ir mūsų šventovėse, dvelkiančiose oro gaivumu ir vėsa.

Plaukdami Strasbūro kanalais, matėme stiklu blizgančius rūmus, kur nevirties ir neteisybės spaudžiamas žmogus gali tikėtis tiesos... Tai Strasbūro tarptautinio teismo rūmai.

Kokia tiesa pasižymi mūsų teisėsauga, kai karo nusikaltėlių sribas paleidžiams į laisvę, nes švelninanti aplinkybė - serga hemorojumi, kai žurnalistas, kolaborantu įvardinęs prieš parlamento paskelbtą nepriklausomą Lietuvą veikusių tikrų tikriausią kolaborantą, už tai teisėjo baudžiamas 20000 litų bauda "nukentėjusiojo" moralinei žalai atlyginti...

Vaikščiojome Berlyno gatvėmis. Daug užkardų - nes vyko pasaulio futbolo pirmenybės.

Reichstago pastate - tarsi aerouoste keleiviai, tikrinami lan-



A. Bružas, A. Burokas, I. Burokienė ir J. Galalis



Atkelta iš 20 p. ▶ kytojai... Stiklinis skaidrus kupolas nebeprimena slaptos fašizmo ir komunizmo draugystės. Aplinkui dvidešimt pirmojo amžiaus reginys: statybų kranai ir stiklu spindintys pastatai. Prie Reichstago metalinė tvora, šalia kurios ėjo mūrinė Berlyno siena, pastatyta per vieną naktį... Sienos jau nėra, tik nuotraukos

nužudytų, kurie tą sieną bandė perlipti, pabėgti iš komunizmo rojaus... Penkiametės mergaitės portretas - trumputis gyvenimas ir mirtis šalia savo mamos... Ir kryžius, medinis kryžius, lyg būtų nuo mano tėviškės pakelės.

Ėjome pro didžiulę Rusijos atstovybę; atrodė, jatau, kaip tiksi ...ar tai mano širdis, ar naujo bolševizmo bomba? Rusų generolai nori "postreliati po Litvie" (vaizdai per Rusijos televiziją, iš Baltarusijos).

Lenkijoje pasimeldėme Dariaus ir Girėno žuvimo vietoje, Lietuvos išpirktame žemės plote. Čia pat jau ir namai.

Antanas Pocius, mokytojas

Išpūdžiai neišdildomi

Ši kultūrinė pažintinė kelionė pranoko visus lūkesčius. Kad ji nuo pradžios iki pabaigos vyko sklandžiai - didelis jos organizatorių Krašto apsaugos bičiulių klubo vadovų Antano Buroko, Birutės Dugėlavienės ir jų talkininkų nuopelnas. Ilgo kelio sunkumus ir nuovargį sumažino tinkamas transporto pasirinkimas, apgalvotas maršrutas, todėl nepatogumai ir alinančios šios vasaros karštis neužgožė to, ką išgirdome ir pa-

▶ Nukelta į 22 p.



Europos sąjungos arlamentas



Nuotrauka atminčiai, atsisveikinus su europarlamentare L.Andrikiene. Strasburas.



Iš dešinės: P. Kazėnas, L. Andrikiene, E. Jakimavičius, A. Pocius, B. Daugelevičienė, P. Klipčius ir A. Burokas.



Dr. R. Batūra ir hab. m. dr. P. Baltrušaitis



Iš kairės: A. Burokas, A. Sapka, A. Drėgvaitė, M. ir S. Vaitulioniai, P. Kazėnas, I. Staniulytė ir A. Sideravičius.



Berlynas. Prie nužudytų bėglių į Vakarų Berlyną atminimo kryžių.

matėme. Svarbi kelionės sėkmės prielaida - suformuota kultūringa išsilavinusių žmonių grupė, kurios pagrindinis tikslas buvo kiek galima daugiau sužinoti, pamatyti, įsidėmėti.

Didelis šios kelionės per Čekiją, Vokietiją, Prancūziją, Lenkiją privalumas - dviejų mūsų žymių istorikų Antano Tylos ir Romo Batūros dalyvavimas, jų kvalifikuoti pasakojimai apie aplankytų šalių istoriją, kultūrą, ryšius su senovės Lietuva. Ypač R. Batūros pasakojimai praturtino žinias iš Vakarų Europos istorijos, mums suprantamesnės tapo priežastys, kodėl Lietuva suartėjo su Vakarų civilizacija, kodėl mūsų protėviai ir šiais laikais mes taip veržėmės į Europą. Ekskursijoje po Strasbūrą svarbus informacijos šaltinis buvo gerai pasirengusi vadovė, apie kiekvieną aplankytą objektą suteikusi vertingų žinių.

Žinoma, visos kelionės kulminacija buvo apsilankymas Europos Parlamente, įdomus susitikimas su čia dirbančiomis lietuvaite, jų pasakojimas apie Europos Sąjungą, jos istoriją ir struktūrą, apie mūsų išrinktų europarlamentarų sėkmingą veiklą, įvairias iniciatyvas, kurios kelia ir Lietuvos autoritetą. Labai maloniai nuteikė susitikimas su europarlamentare Laimute Andrikiene; žavėjo mus jos dėmesys, motiniškas rūpestis, nuoširdus ir šiltas bendravimas. Su dideliu susidomėjimu dalyvavome Europos Parlamento posėdyje.

Visa tai - neišdildomi įspūdžiai. Jaučiuosi šios kelionės praturtintas dvasiškai, daug naujo pažinęs, ji suteikė optimizmo ir tikėjimo, kad susitelkę dorieji žmonės atves Lietuvą į geresnę ir gražesnę ateitį.

Doc., dr. Romas Batūra, istorikas

Remiant Europos Parlamento veiklą

Europos Parlamente buvome maloniai pritinti, detalai supažindinti su jo, o taip pat Europos Sąjungos Tarybos, Europos Komisijos veikla, stebėjome EP plenarinį posėdį. Galėjome akivaizdžiai ir betarpiškai įsitikinti, kad EP tikrai yra Europos Sąjungos piliečių atsovybė, kad čia demokratiškai, pagarbiai reprezentuojamos Europos Sąjungos valstybės, jų nacionalinės kalbos bei interesai.

Buvome išsamiai supažindinti su plačia europarlamentarės Laimos Andrikiene veikla ir pritariame jos veiklos kryptims.

Linkėtume tolesnėje Europos Parlamento bei mūsų atstovų veikloje nepamiršti Rusijos valdomo Karaliaučiaus (Kaliningrado) krašto problematikos, skatinti jo demilitarizavimą. Šis praeityje baltiškas, lietuviškas kraštas, per šimtmetines okupacijas, niokojimus, germanizaciją, rusifikaciją patyręs milžiniškas skriaudas, turi tapti savita demokratinės Europos dalimi, kuri lietuviams yra nepamirštama, šventa protėvių žemė (panašiai kaip prancūzams Elzasas su Strasbūro miestu).

Tikėkimės, kad bus konstruktyviai analizuojamas ir Rusijos-Vokietijos sutartimi planuojamo Baltijos jūros dugnu tiesti dujotiekio klausimas. Turi būti viešai svarstomas techninis dujotiekio projektas, užtikrintas Europos Sąjungos narių-valstybių prie Baltijos jūros ekologinis (jūros dugne po II pasaulinio karo nuskandinti didžiuliai cheminio ginklo kiekiai), ekonominis ir politinis nepažeidžiamumas.

Nors žinoma, kad ES saugumo politikoje kiekvienos ES valstybės vyriausybė tvarkosi savarankiškai, siūlytina nemažinti dėmesio ir bendrai Europos gynybai (per šios paskirties ES greitojo reagavimo pajėgas, ES agentūrą, ES saugumo studijų institutą ir - platesniu mastu - sąveiką su NATO), kad ypač šiaurietinės ES ribos ties Lietuva, Latvija ir Estija saugumas būtų kuo geriau užtikrintas.

Svarbu, kad EP veikloje, šalia piliečių interesų, būtų nemažinamas dėmesys pažadėtai išsaugoti Europos nacionalinių kultūrų įvairovei, nes tai yra didžiulio žmonių lobyno dalis.



1956 metų tautinė revoliucija Vengrijoje

Sutrumpintas pranešimas LR Seime, minint Vengrijos revoliucijos 1956 m. penkiasdešimtmetį

Dr. Kahler Figyes (Vengrija)

Numalšinus Berlyne ir Lenkijoje (Poznanėje, 1956 m. birželio 28 d.) įsiplieskusius sukilimus prieš Maskvai klusnius komunistinius režimus, laisvės troškimas prasiveržė nauja didžiule jėga Vengrijoje (1956 m. spalio 23 d.). Vengrijos gyvenimo sovietizavimas Matiaso Rakošio stalinistinės diktatūros metais (nuo 1949 m.) įstūmė šalį į gilią politinę, ekonominę, dvasinę prarają. Po Stalino mirties (1953 03 05), Chruščiovui perėmus valdžią, sovietų politika pakrypo kita linkme, tai paveikė visas Sovietų Sąjungos kolonijas, taip pat ir Vengriją. Krizinė ekonomikos padėtis ir visiškas nepopuliarumas paskatino Sovietų Sąjungos vadovybę atstatydinti Matiasą Rakošį iš Vengrijos ministro pirmininko pareigų ir paskirti jo vieton jau anksčiau šiose pareigose buvusį, bet su Rakošiu konfliktavusį Imrę Nadį (vengr. Nagy); Rakošis vis dėlto buvo paliktas vadovauti Vengrijos kompartijai. Nadis, be kai kurių ekonominių reformų (pvz., prievartinės žemės ūkio kolektyvizacijos nutraukimas), ėmėsi priemonių apmalšinti politinį terorą: panaikino koncentracijos stovyklas, paskelbė visuotinę amnestiją (nors tai nebuvo visiška teroro aukų rehabilitacija).

Nors Rakošiui pavyko 1955 m. Nadį išstumti iš vyriausybės vadovo posto, tačiau jo pozicija vis silpo (1956 m. kovo mėn. prof. G.Litvanas viešame posėdyje Rakošiui pareiškė, jog šis galutinai neteko partijos narių ir tautos pasitikėjimo), o 1956 m. vasarą įvykiai įgavo didesnę pagreitį, Rakošis liepos mėnesį buvo atstatyintas ir išvažiavo į Maskvą. 1956 m. spalio 6 d. buvo perlaidojami 1949 m. mirtimi nubausto ir 1956 m. reabilituoto pokario metų užsienio reikalų ministro Laslo Rajko palaikai, ta dingstimi susirinkusi 200 000 žmonių minia protestavo prieš reimo politiką.

Pirmas tikrai revoliucinis žingsnis buvo nepriklausomos nuo kompartijos Vengrijos universitetų ir aukštesniųjų mokyklų studentų sąjungos (nuo kompartijos nepriklausomos MEFESZ) įsteigimas 1956 m. spalio 16 d. Ši sąjunga spalio 20 d. suformulavo savo reikalavimus ir išplatino visuose šalies universitetuose bei aukštesniosiose mokyklose; tarp reikalavimų buvo ir sovietinės armijos dalinių išvedimas bei Vengrijos nepriklausomybės atkūrimas. Pradėta rengtis demonstracijai.

Spalio 23 d. ryte partijos bei vyriausybės vadovybei tebesvarstant, leisti ar uždrausti studentų demonstraciją (kai kas net siūlė

įsakyti šaudyti į demonstrantus), Debrecene studentai jau buvo išėję į gatves, prie jų jungėsi gamyklų darbininkai. Vidaus reikalų ministras po 14 val. leido rengti demonstraciją Budapešte. 15 val. sostinės gyventojai ėmė jungtis prie studentų Budoje, ties Technikos universitetu, ir Pešte, aikštėje prie Petefio paminklo. 200.000 žmonių minia jau tiesiai reikalavo tautinės nepriklausomybės ir demokratinės Vengrijos. Jie iškirpo iš Vengrijos vėliavos vadinajamą Rakošio herbą, paversdami "kiaurą vėliavą" revoliucijos simboliu. Miesto centriniame parke (Varošligete) minia nuvertė Regnum Marianum bažnyčios vietoje pastatytą milžinišką Stalino paminklą - priespaudos ir iaurumo enklą.

Pavakary apie 18 val. Debrecene prie policijos pastato nuaidėjo šūvių į beginklius demonstrantus salvės. Budapešte saugumo pajėgos irgi ėmė šaudyti, kai demonstrantai veržėsi į radijo pastatą, norėdami paskelbti Technikos universitete surašytus 16 reikalavimų punktų. Atsakydami į ginkluotą išpuolį, sukilėliai apsirūpino ginklais artimiausiame ginklų arsenale. Apgultis vyko iki pat ryto.

Sovietų ambasadoriui J.Andropovui paskelbus padėtį "rimta", Chruščiovas davė nurodymą įsikišti sovietų ginkluotoms pajėgoms. Vadovauti vengrų sutramdymui Chruščiovas paskyrė KGB pirmininką generolą I.Serovą ir SSKP CK narius A.Mikojaną ir M.Suslovą. Visą naktį iki aušros posėdžiavo Vengrijos kompartijos politinis komitetas, po to sušaukė šalies centrinę vadovybę; Imrė Nadis taip pat buvo pakviestas į posėdį. Spalio 24 d. pusvalandis po pusiaunakčio įsigaliojo centralizuotas nurodymas šaudyti, sudarytas Karinis komitetas. Po vidurnakčio į Budapeštą įžygiavo sovietų karinės pajėgos. Sukilėliai barikadomis užtvėrė kelią, atidengė ugnį į rusų šarvuočius. Gatvių mūšiai virto kova už laisvę.

Spalio 24-28 dienomis šalies vadovybė tikėjosi po visą šalį išplitusią revoliuciją sutramdyti ginkluota jėga. Be tomis dienomis vykusių susirėmimų, kur abi pusės kariavo ginklais, kaip žinoma, 61 mieste ir miestelyje vyriausybės pajėgos šaudė į beginklius demonstrantus, išėjusius į gatves išreikšti savo politinę valią. Krašto apsaugos padaliniai, laikydamiesi reglamento, visų pirma siekė išvaikyti minią, todėl šaudė į orą arba taikėsi į kojas. Tačiau valstybės saugumo pajėgos ir to paties pavaldumo pasienio policija, ignoruodama šiuos reikalavimus, rengė daugybę žmonių gyvybių nusinešusias skerdynes: Mošonmadjarovare - 55 lavonai ir keli šimtai sužeistų, Budapešte prie Parlamento - apie 60-80 žuvusių ir 150-200 sužeistų; tokios žudynės tik didino nepaykantą režimui bei jo tarnams ir stiprino sukilėlių ryžtą (sostinės ir kitų miestų gyventojų nepasiekdavo žinios apie sušaudymus atokesniuose, visų pirma mažesniuose miesteliuose). Dideli ginkluotų sukilėlių atramos centrai įsitvirtino Budapešte (Corvin gatvėje, Sėna aikštėje, Tiu-zolto, Tompa bei kitose gatvėse), kituose šalies regionuose sukilėliai taip pat veikė aktyviai. ▶



50-ųjų Vengrijos revoliucijos metinių minėjime: prof. V.Landsbergis, Kahler Figyes, ambasadorius Juhász Sandor, V.Grinius ir V.Bražėnas

▼ Nukelta į 24 p.



1956 metų tautinė revoliucija Vengrijoje

▼ Atkelta iš 23 p. Vengrijoje nėra nė vieno miestelio, kur spalio 26-28 dienomis nebūtų buvę įkurti vienokie ar kitokie revoliucijos savivaldos organai, perėmę vadovavimą iš prosovietinio komunistinio režimo. Tokiu būdu diktatūra sugriuvo.

Imrė Nadis, sutrukęs kariniam komitetui sutriuškinti ir sunaikinti Corvin gatvę, spalio 27 d. pakeitė vyriausybę. Spalio 28 d. po pietų paskelbęs per radiją, kad Vengrijos revoliucija yra demokratinis judėjimas, jis pripažino revoliucijos pergalę. Jis taip pat pažadėjo pradėti derybas dėl sovietinių karinių dalinių atšaukimo iš Vengrijos.

Sostonėje bei kituose miestuose buvo įsteigta Nacionalinė gvardija - revoliucijos ginkluota teisėsaugos pajėga, į kurią galėjo stoti ir sukilėliai. Spalio 30 d. į vyriausybės sudėtį buvo pakviesti keli buvusių istorinių partijų atstovai. Taip baigėsi vienpartinis valdymas. O spalio 31 d. sovietų kariniai daliniai pasitraukė iš Budapešto.

Tačiau SSKP CK vadovybė, trumpai paabejoję, vis dėlto priėmė sprendimą dėl ginkluoto įsikišimo Vengrijoje. Mikojanas spalio 30 d. pranešime teigė, kad antisovietinio sukilimo neįmanoma numalšinti jokiais taikiomis priemonėmis. Du Imrė Nadį išdavę ministrai Janošas Kadaras ir Ferencas Miunichas, Sovietų ambasadai tarpininkaujant, išskrido į Maskvą; J. Kadaras lapkričio 2 d. dalyvavo posėdyje SSKPCK ir priėmė jam paskirtą gėdingą "vietininko" misiją.

Sovietinių karinių pajėgų vadai leidosi į tariamas derybas dėl sovietinės armijos dalinių atitraukimo iš Vengrijos. Lapkričio 3 d. krašto apsaugos ministro Palo Maleterio vadovaujama vengrų vyriausybinių delegacijų nuvyko į Tiokiole (Tököly) buvusią sovietų karinę bazę. Generolas Serovas delegaciją suėmė.

Lapkričio 4 d., sekmadienį, dar neprašytas, 4 val. 15 min. prasidėjo generalinis sovietų karinių pajėgų puolimas - karinė operacija prieš Vengriją kodiniu pavadinimu "Viesulas". Tą dieną anksti ryte J. Kadaras per Užgorodo radiją iš sovietų Užkarpatės pranešė apie savo vyriausybės suformavimą ir paskelbė kreipimąsi. 5 val. 20 min. teisėtas Vengrijos ministras pirmininkas sutrikęs kreipėsi į pasaulį per laisvą nacionalinį Košuto radiją dėl sovietų agresijos.

Vengrų sukilėliai stojo į ryžtingą kovą prieš žymiai pranašesnę sovietų kariuomenę, o prie Jutos kalno sovietams priešinosi ir nacionalinė gvardija bei krašto apsaugos kariuomenė. Kai kuriose provincijose ginkluoti sukilėliai pasitraukė į artimiausius kalnus (ypač pasižymėjo Pečo "Mečekas (kalnų) nematomieji"). Mūšiai tęsėsi iki pat lapkričio pabaigos, kol sovietų pajėgoms bei Kadaro vyriausybės organizuojamiems ginkluotiems būriams (vilkintiems rusiškonis šimtasūlėmis) pavyko numalšinti revoliuciją. Imrė Nadis su kai kuriais savo šalininkais paprašė prieglobsčio Jugoslavijos ambasadoje, o Vengrijos katalikų vyriausias hierarchas kardinolas Mindsentis, Rakosio diktatūros laikais persekiotas ir kalintas, glaudėsi JAV

ambasadoje. Pasitraukdamas iš pareigų Imrė Nadis neįteisino Kadaro vyriausybės, todėl ir dauguma šalies gyventojų nelaikė jos teisėta. I. Nadis nebuvo revoliucijos vadas, tačiau, remdamas ją, pasisakė prieš sovietų įsikišimą bei marionetinę Kadaro vyriausybę. Tokiu būdu jis tapo simboliu revoliucijos figūra, vėliau jos kankiniu.

Visoje šalyje susikūrusios darbininkų tarybos tapo vieninteliais gyventojų pripažintais ir teisėtais valdžios organais. Didžiosios Budapešto Centrinės darbininkų tarybos pradėtos derybos su vyriausybe buvo bergždžios. Savo ruožtu vyriausybė taip pat negalėjo į savo pusę palenkti dideliuose pramoniniuose miestuose veikusių darbininkų tarybų. Kadaro vyriausybė, kad pasiektų vienvaldystės, vėl griebėsi ginklų, įsakė šaudyti (tokie atvejai buvo Budapešto Vakarinėje geležinkelio stotyje, Šalgotarjane, Egeryje, Miškolce ir kitur). Žiauriausias susidorojimas buvo Šalgotarjano mieste. Iš anksto suplanuotose žudynėse nuo kulų žuvo 49 beginkliai demonstrantai, o 150 buvo sužeista.

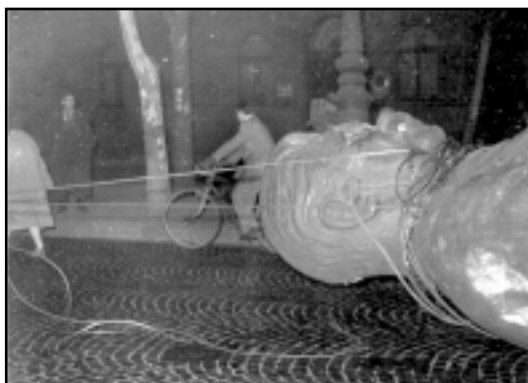
Kadaro vyriausybė paskutinį kartą įsakė šaudyti 1957 m. sausio 11 d., kai buvo taikytasi į Čepelio darbininkus. 1956 m. gruodžio 11 d. ji paskelbė šalyje karo padėtį ir suėmė darbininkų tarybų pirmininkus. Reorganizuotos kompartijos (pavadintos Socialistine darbo partija - MSZMP) laikinasi CK visa tai, kas vyko Vengrijoje nuo spalio 23 d., paskelbė kontrevoliuciją. Kadaro ginkluotoji struktūra, kuri buvo pavaldi tik kompartijai, iki 1957 m. gegužės, kol buvo išformuota, vykdė baudžiamąsias akcijas, kankino šimtus žmonių ir daugeliu atvejų iki mirties mušė tuos, kuriuos kompartijos vadovai, net kaimo partijos sekretorių lygio, laikė revoliucijos šalininkais arba šiaip neklusniais Kadaro valdžiai. Šitaip Kadaras užsitikrino vienvaldystę. Nors JTO nepripažino Kadaro vyriausybės ir sudarė komisiją "Vengrijos atvejui" ištirti, vis dėlto nesiėmė jokių priemonių sovietų okupacijai ir terorui panaikinti.

Be organizuoto neteisinio smurto, restauruotoji komunistinė valdžia už sukilimą keršijo ir baudžiamosiomis teisėmis bylomis. Tai buvo didžiausia politinių represijų banga per visą Vengrijos istoriją. Štai netradicinis palyginimas, tačiau vertas apmąstyti: po žiaurių Paryžiaus komunos kovų, kai "krūvinosios savaitės" mūsų žudynėse prie 900 barikadų žuvo 10 000 sukilėlių ir 3500 vyriausybės karių, teismas patraukė baudžiamojon atsakomybėn 12 500 žmonių, paskelbta 95 mirties nuosprendžiai, iš kurių įvykdyti 23; valdžia ištrėmė 4 000 žmonių į Naująją Kaledoniją.

Autoriaus atliktų tyrimų duomenimis (statistika nepaskelbia tikslų skaičių), pagrįstai galima kalbėti apie mažiausiai 23 761 nuteisimo atvejį. Maždaug 400 mirties nuosprendžių, iš kurių įvykdyta daugiau nei 300. Tačiau buvo ir kitų keršto priemonių. 1956 m. buvo įvestas vadinamasis viešojo saugumo areštas (internavimas). Bet ir šiandien tebėra paslaptis, kiek žmonių, juo remiantis, buvo areštuoti be svarauro argumento ir teisinės pagalbos galimybių. Manoma, tokių skaičius galėjo siekti daugiau nei 18 000. Neįmanoma pasakyti, kiek žmonių neteko darbo dėl savo veiksmų revoliucijos metu. Iš fizinių darbų dirbančių asmenų buvo ypač persekiojami vairuotojai ir geležinkelininkai. Ped-



Po gatvės mūšių



Paskutinė Stalino diena Budapešte



Studentai prie Stalino batų